

Univerzita Karlova v Praze
Evangelická teologická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Maroš Klačko

Naratívne postupy v psychológii a v teológii

Katedra praktickej teológie
Vedúci diplomovej práce: ThDr. Ladislav Beneš
Študijný program: Evangelická teologie
Praha 2007

Moje poďakovanie patrí vedúcemu práce ThDr. Ladislavovi Benešovi za trpezlivosť, psychickú a duchovnú podporu. Ďalej psychologičke Mgr. Veronike Lukáčovej za teoretické i praktické konzultačné stretnutia. V neposlednej rade chcem poďakovať všetkým pedagogom ETF UK, ktorý mi ukázali radosť, ktorá je možná pri študiu teológie.

Maroš Klačko

Prehlasujem, že som túto diplomovú prácu vypracoval samostatne a všetku literatúru a iné pramene, ktoré som použil, som uviedol.

4. marca 2007 v Prahe

Maroš Klačko

0 Úvod.....	6
0.1 Kontext postmodernity	7
0.2 Príbeh ako antropologická konštanta	10
1 Naratívne postupy v psychológii.....	13
1.1 Naratívna psychológia.....	13
1.2 Výskumy vývojevej psychológie.....	17
1.3 Psychodiagnostika – projektívne metódy	23
1.3.1 Tematický apercepčný test (TAT)	24
1.3.2 Projektívne interview	26
1.3.3 Príbehy o strome	26
1.4 Therapeutic assessment (TA) a príbeh.....	27
1.4.1 Začarované zviera (Fantasy Animal Game).....	28
1.5 Využitie príbehov v psychoterapii	28
2 Naratívne postupy v teológii.....	32
2.1 Biblia ako príbeh.....	32
2.2 Biblia a veľký príbeh.....	35
2.3 Ešte raz o príbehu: príbeh ako fikcia, alebo realita?	36
2.4 Pastорácia a príbeh	37
2.4.1 Základné perspektívy biblického textu	39
2.5 Misia v pastорácii	39
3 Je možný pokus o konfrontáciu?	42
3.1 Skúsenosť skutočnosti – všetko postavené na hlavu.....	44
4 Záver	46
5 Príloha	48
5.1 Výklad príbehu o narodení Samuela – 1 Sam 1kap.	48
5.2 Ukážka z therapeutic assessment (TA) – začarované zviera	56
5.2.1 Popis a vysvetlenie obrázku.....	57
Použitá literatúra	60
Obrázok začarovaného zvierat'a.....	63

Práca je reakciou na súčasnú renesanciu príbehu ako prostriedku vyjadrenia skutočnosti a sprostredkovateľa medziľudskej komunikácie s potenciálom zmeny konkrétnej žitej paradigmy. Mapuje naratívne výskumy, postupy a terapeutické techniky vedeckej psychológie po kríze pozitivizmu. Z pozície naratívnej teológie hľadá na Bibliu, ako na knihu príbehov, v kontexte života kresťanského spoločenstva. Spojovacím mostom práce je otázka použitia príbehu v psychoterapii na jednej strane, či pastorácii na strane druhej. Obojprístupom však základne rozumie ako jednému pohybu ľudského myslenia. Súčasťou práce sú priložené konkrétne praktické ukážky použitia naratívnych techník oboch disciplín.

0 Úvod

Pohľadom každým, koho donútili argumenty, lebo slová ťa musia vyjadriť, a nie viesť. Označujú a nič neobsahujú. (Antoine de Saint-Exupéry, Citadela)

Pohľadom každým, koho donútili argumenty, lebo slová ťa musia vyjadriť, a nie viesť. Označujú a nič neobsahujú

V súčasnosti prežívame renesanciu symbolického, mytologického myslenia. Náboženské predstavy už nie sú diskvalifikované slovíčkom primitívne, či subjektívne. Na bohov sa už nepozera ako na projekciu nenaplnenej túžby a prianí človeka, na plátno nedosiahnuteľných nebeských výšin. Symboly sú brané natoľko vážne, že o vhodnosti či nevhodnosti ich používania na verejnosti sa vedú politické diskusie. Slovník novinárov sa taktiež mení. Celosvetové i regionálne udalosti sú taktiež označované ako symbolické a hovorí sa o nich mytologickým jazykom.¹ Na druhej strane naplno žijeme postmodernu. Postmoderna rozpúšťa symboly svojím pluralizmom. Sekulárna postmoderna môže so všetkých symbolov urobiť módné doplnky jednoduchým pomenovaním, zmysel nenesúcou kombináciou symbolov, či zasadením symbolu do kontextu, v ktorom symbol nie je schopný komunikovať význam. Postmoderna priniesla potrebu nových metodológií a potrebu revízie postupov v mnohých, ak nie všetkých, oblastiach vedy a nakoniec i vo všetkých oblastiach života človeka. S tým súvisí aj ústredný objekt tejto práce: príbeh.

V prvej časti sa budem venovať psychológii a naratívny metódam využívajúcich príbeh. V druhej metódam, ktoré využíva teológia a ktoré sú žité kresťanmi. V tretej záverečnej sa pokúsím o vzájomnú konfrontáciu a nakoniec ako príloha sú pripojené dva ilustratívne príklady práce naratívnu technikou. Jeden z oblasti psychológie, konkrétne projektívna metóda začarovaného zvierat'a a jeden príklad z oblasti teológie, rozbor príbehu o narodení Samuela z 1Sam 1kap.

Celá práca je samozrejme len náčrtom problematiky. Mnohé oblasti sú spomenuté iba okrajovo. Práca si ani nekladie za cieľ vyčerpávajúco vyriešiť

---

¹ Pri povodniach v Českej republike v roku 2001 sa hovorilo o „draku rieky“, proti ktorému ľudia bojujú. Neschopnosť úradníkov a politikov Bratislavy zabrániť výstavbe mrakodrapov na historických, či inak cenných územiach mesta dala vzniknúť novým symbolom. O stavbách sa hovorí ako o symboloch korupcie.

tajomstvo fenoménu príbehu v ľudskom živote, alebo ináč povedané fenoménu príbehovosti ľudského života. Chce byť inšpiráciou k ďalšiemu premýšľaniu.

Metóda možno pripomína formou pozitivistický prístup, tým, že sa jedná o popis naratívnych postupov s poukazom na ich silné a slabé stránky. Práca však chce byť písaná v duchu postmodernity. Neponúka žiadnu pozitívnu alternatívu. Preto sa práca nesnaží nič dokázať, ani ukázať. Varujem sa všetkých príliš jasných a zjednodušujúcich záverov.

Na záver úvodu, treba vyjasniť pozíciu, z ktorej píšem. Som študentom Evanjelickej teologickej fakulty a absolvoval som prednášky a semináre, ktoré ovplyvnili moje myslenie a život bytostne. Práca preto obsahuje tvrdenia, ktoré nie sú doložené odkazom na literatúru. Jednoducho preto, že sa vo mne formulovali postupne počas štúdia na základe autentického premýšľania. V tom ma najviac ovplyvnili prednášky: Petra Pokorného „Hermeneutika“, Karfíkovej a Jana Kranáta „Fenomenológia“, „Filozofia 20.storočia“, „Filozofické aspekty prírodných vied“ a seminár „Filozofia - hermeneutika“ a prednášky Pavla Hoška.

0.1 Kontext postmodernity

V tejto práci sa budeme často pohybovať na hraniciach ontológie. Vopred by som chcel všetky ontologické otázky dať do zátvorky. Otázky pýtajúce sa po skutočne skutočnom. Našou otázkou nebude „Čo sa stalo?“, ale otázka „Čo bolo povedané?“. Už tu je vidieť epistemologický posun. Pozitivistické prístupy sú v postmoderne diskvalifikované so svojim programom hľadať objektívnu pravdu a normatívne meradlo. To všetko je v postmoderne pohyblivé. Akceptuje sa pluralita kontextov, pluralita metodológii a pluralita formulácií. V takomto prostredí sa nemáme na čo iné obrátiť ako na reč. Hermeneutika ovláda všetky vedné disciplíny. Každá výpoveď je objektom hermeneutických prístupov. Každú výpoveď je teda možno nazvať príbehom. Prísne vedecké pojednanie o štiepení Uránu, dokumentárnu správu o situácií na blízkom východe, historický pokus o rekonštrukciu udalostí roku 1968, ale aj rozprávaná história jednotlivca, film, hudobná skladba, a nakoniec aj táto práca. Cez závoj príbehu sa dá pozerieť na všetky texty². Výklad textu je otázkou, ktorá sa dotýka celej existencie interpreta. Nezaujatý postoj sa ukázal ako ilúzia. Preto sa vzdávam otázky „Čo sa stalo?“, a zaujíma ma otázka „Čo bolo povedané?“.

---

2 „Text“ tu používam v najširšom možnom rozsahu, ako to, čo je schopné niesť význam.

Hneď na začiatku je treba spomenúť ťažkosti spojené s týmto prístupom. Svet videný pod zorným uhlom tejto otázky je jazykovým svetom. Skúsenosť sama o sebe má hermeneutickú hodnotu. Vede nás k tomu, aby sme sa ju snažili zachytiť v slovách a zhodnotiť v dialógu. V skúsenosti je teda zahrnutý sklon k pomenovaniu, k vytvoreniu textu. Pri výklade akéhokoľvek textu treba mať predovšetkým na mysli jeho obsahovú analýzu. To znamená, že ma zaujíma, o čom text hovorí. Na najzákladnejšej úrovni by sme museli začať gramatickou, či rétorickou štruktúrou. Budeme sa musieť však zaoberať hlavne referenčnou³ a reflexívnou⁴ funkciou textu. Aby sme vôbec mohli hovoriť o našej problematike, je potrebné si „predstaviť hlavných hercov“, načrtnúť svet našich úvah ako „javisko“ a pomenovať veci okolo seba ako „kulisy“. Je to práca Adamova. Je to práca, v ktorej vytrhávame do významu. Vytrhávame do významu z nemej, nezrozumiteľnej masy. Vystrihujeme z nej „odkiaľ, pokiaľ“ sú dvere, alebo „od čoho, k čomu“ sa premieňa zrno v klas. „Dávať mená“ znamená hlavne „získať vzťah“. Text tak iba vtedy sa dokážeme vzťahovať, keď vieme svoj prot’ajšok pomenovať. Tak ako človek pomenováva svet okolo seba, tak my pomenúvame scény, aby sme v nich mohli pomenovať otázku a hľadať odpovede. V iných kulisách by tá istá otázka bola nezmyselná.

To je v prvom rade znepokojivý postoj. Nie je potom svet absolútne relatívny? Každý národ, dokonca každá kultúra uprostred toho národa predsa vníma inak svet, inak pomenováva čo je „láska“ alebo čo je to „spravodlivosť“. A nemusia to byť len také „abstrakcie“. Veď keď jeden povie „lampa“, ale druhý, keďže vníma svet ináč a pre tak isto vystrihnutú vec pozná päť slov, povie „lampáš“, alebo „svietidlo“. Hebrejčina pozná niekoľko slov a teda rozlišuje niekoľko zafarbení toho, na opis čoho máme my iba jedno slovo: „hriech“.

Nie je teda svet s množstvom individuálnych svetov absurdný? Nerozpadá sa nám tak možnosť vôbec o niečom hovoriť obecné, teda tak aby to prehovorilo ku každému? To všetko sú otázky, ktoré si kladú ľudia znepokojení postmodernou. Opak je pravdou. Sme navzájom spojení niekde hlbšie, ako sú slová a teda skúsenosťou. Pretože ak s priateľmi zažívam radosť, tak obaja vieme o čo ide, aj keď to priateľ volá veselosť. Ale ja vďaka tej spoločnej skúsenosti, ktorú ďalej nazývam „príbehová skúsenosť“, budem vedieť, čo priateľ hovorí, keď povie, že bol veselý, smutný či túžiaci. Nakoniec máme prístup k univerzálnemu prekladovému slovníku,

---

3 K určitým udalostiam odkazujúcou funkciou.

4 Späť zvažujúcou funkciou.

ktorý je ešte pred každým pomenovaním. A tým je skúsenosť. A na to, aby sme si navzájom rozumeli, je potreba sa počúvať. Počúvanie ako čítanie textu, ktorý zasahuje čitateľa existencionálne.

Jedným z veľmi starých prostriedkov pomenovania skúsenosti je príbeh. Oddávna ľudia rozprávajú príbehy. Príbeh patrí k človeku tak, že si ani nevieme predstaviť človeka, ktorý by nepočul, či sám nerozprával príbeh. A nie je to výnimočná udalosť. Denne rozprávame okrem iných aj príbehy našej minulosti, či našej budúcnosti. Rozprávanie je spôsob, ktorým spájame udalosti do zmysluplných celkov. My sami sme autormi príbehov aj ich poslucháčmi. Pomenúvame našu skúsenosť, učíme poslucháčov zmyslu pre skutočnosť, ktorá sa im tak otvára.

Tu sme pri jadre predpokladov našej práce. Základnou vlastnosťou príbehu je to, že je vzťahový. Je rozprávaný a je počúvaný. Je to prostriedok komunikácie. Aj psychológia, aj teológia vie o tejto kvalite príbehu. Vie, že príbeh je treba počúvať, pretože nám prezrádza skúsenosť so životom, so svetom, s človekom, či Bohom.

„Príbeh“ je aj odpoveďou. Odpoveďou na otázku o charaktere skutočnosti. Skutočnosti takej, akú ju do svojich štruktúr porozumenia uchopuje fyzika, chémia, literatúra, film, politológia, história a v neposlednom rade aj teológia. Teda myšlienkových štruktúr, ktoré patria k človeku.

Myslenie a pochopenie človeka je vzťahové. Vždy sa vzťahuje k svojmu predmetu, dokonca aj vtedy, keď sa vzťahuje samé na seba. Tak aj pomenúvame veci. „Dať meno“, znamená byť vo vzťahu. „Dať meno“, znamená pomenovať proces premien. Staticky vyjadriť pohyb. Ak pomenujeme niekoho „Maroš Klačko“, potom tým nemyslíme na niečo nemenné, ale na rastúcu, vyvíjajúcu a zomierajúcu bytosť. Pomenúvame a tým presahujeme čas aj priestor, kvalitatívne aj kvantitatívne charakteristiky. Dať meno teda znamená pomenovať príbeh. Tak aj tomu bežne rozumieme. Povieme „matka Tereza“ a roztvorí sa pred nami príbeh ženy plný zápasov, túžby, radostí, prehier a víťazstiev. Tak dávame mená: „žena“, „strom“, „atóm“, ale aj „pravda“, „spravodlivosť“, „láska“. Mená, aby sme zachytili priamo a zároveň sú to mená, ktoré bez okolov relativizujeme (od relatio – byť vo vzťahu) príbehmi, ktoré počúvame od útleho detstva až po dospelosť. Od rozprávok ľudových tradícií po „rozprávky“ akademického jazyka či mediálnej kultúry.

0.2 Príbeh ako antropologická konštanta

Skúsme sa ešte na chvíľu vrátiť a tematizovať príbeh. Príbehom rozumieme sekvenciu aktov a udalostí rozložených v čase. Nezáleží ako je dlhý časový úsek, dôležité je, že čas príbehu nestojí. Čas rozprávania je komprimovaný vynechaním prvkov, ktoré sú nedôležité pre sled udalostí na jednej strane. Na druhej kde zostáva u detailu, upozorňuje tým čitateľa, že na ňom záleží.

Človek žije uprostred príbehov. Najbližšie je mu jeho vlastný príbeh. To súvisí so schopnosťou človeka sa transcendovať, prekročiť a urobiť objektom svojho pozorovania seba samého. Vzťahujeme sa k vlastnému životnému príbehu. Vzťahujeme sa k minulosti a vytvárame predpoklady pre vzťah k našej budúcnosti, a to všetko ako výraz kontinuálnemu príbehu s jednou hlavnou postavou – sebou samým. Oslava narodenín nás odkazuje svojimi každoročnými míľnikmi na tento náš príbeh. Tu treba dodať a zdôrazniť, že my, ktorý sa takto vzťahujeme k sebe, to robíme vždy zo svojho vlastného príbehu. Nikdy neprekročíme svoj vlastný tieň. Príbeh je takto natoľko spojený s človekom, že si odvažujem povedať, že k nemu neodlučiteľne patrí. Ak by sme skúsili položiť otázku, či bol prvý príbeh, alebo človek, museli by sme sledovať reťazec vzájomnej závislosti až niekde k vzniku vedomia. Príbeh tak najužšie súvisí s našou základnou charakteristikou, a to charakteristikou človečenstva. Príbeh je tak antropologickou konštantou. Na to, aby sme toto tvrdenie potvrdili, nemusíme hľadiť ani do zahmlenej minulosti, ani do rovnako tajomných hlbín nášho vnútra a to z veľmi jednoduchého dôvodu, a to, že sme obklopený príbehmi, ktoré neustále tvoríme. Ľudskú tvorivosť samu pokladáme za príbeh. Jednou časťou učebných metód vedeckých, ale aj umeleckých škôl, je výučba dejín daného oboru. Učiteľ a žiak vstupujú do prúdu jedného príbehu, učia sa jazyk tohto príbehu, aby nové bolo zrozumiteľné. A nehovorím iba o akademickom svete vedy a umenia, ktorý bol vždy viac, alebo menej vzdialený od širokého ľudového poznania a vnímania. Ale hovorím o každodennom živote súčasného človeka vo svete zamestnania a zábavy. Pop-kultúra každodenného života vykazuje rovnaké vlastnosti.

Uvedme si konkrétny príklad. Film a filmový priemysel produkuje ohromné množstvo audiovizuálneho materiálu, ktorý má charakter príbehovosti. Od reklamy a hudobného klipu ako mini príbehu, cez televízne spravodajstvo ako príbehu národa, civilizácie, či sveta, až k celovečernej produkcii, ako komponovanému rozsiahlemu dielu, sme konfrontovaný s príbehom ako základným typom vzťahu medziľudskej

komunikácii. Aby film fungoval, musí napodobiť ten vnútorný vzťah človeka k sebe samému. Aby bolo dielo podarené, musí presvedčivo voviesť diváka do príbehu. To sa stane vtedy, keď sa identifikujem z hrdinom filmu a prežívam dej z jeho perspektívy, akoby to bola moja perspektíva. Celé telo akoby spí a pracuje hlavne myseľ. S takýmto konaním sa v prírode nestretávame bežne. Telo akoby pohodéné v priestore sa po niekoľkých hodinách zdvihne a človek je zmenený. Tak sa nás film môže dotknúť až natoľko, že nás to „pohne“, alebo zabolí, dokonca aj fyzicky, keď sme konfrontovaný so skutočnosťou pred ktorú nás komponovaný príbeh postaví.

Verbálne, či písomne rozprávané príbehy pracujú podobne. Áno, istý typ príbehov sa stráca, ale nahrádza ho iný. Mytológia, povesti a rozprávky v klasickom zmysle slova za zo života stiahli na akademickú pôdu. Naopak svet je plný „nových mytológií“, je zaplavený tonami spravodajského a reklamného materiálu. Pri tejto skutočnosti sa chcem chvíľu zastaviť, pretože dopĺňa načrtnutý obraz. Človek naozaj tvorí príbehy na vyjadrenie svojho vzťahu a teda na vyjadrenie svojho poznania o svete a poznania o sebe v ňom, na jednej strane, na strane druhej aj príbeh spätne tvorí človeka. Inými slovami, príbeh je médiom toho, ako človek tvorí svet, a ako svet tvorí človeka.

Takto by sme mohli pokračovať ďalej. Divadlo je veľmi dobrým príkladom. Pozeranie, čítanie, alebo samotné hranie v nás rozvíja a rozohráva odlišný typ skúsenosti s danou témou príbehu. Všetky tri majú svoju kvalitu. Človek ako postava prežíva príbeh. Celé to vyzerá ako hra. Ale táto hra mení človeka! K divadlu má blízko liturgia. V tradíciách najrôznejších náboženstiev nachádzame tieto liturgie. Človek zapája do liturgického príbehu všetkých tradícií viac či menej zmyslov a telesných funkcií, ktoré podriaďuje pravidlám „liturgickej hry“. Zvony, spev, hudba pre uši, kadidlá pre nos, špecifické nápoje pre ústa, najrôznejšia forma vizualizácie pre oči. Špecifické miesto pre naše vnímanie polohy v priestore sveta. Špeciálne pohyby, či tance pre svaly. To všetko nás vtáhuje do príbehu. Znovu sa ozýva otázka, či človek tvorí príbeh, alebo príbeh človeka. Alebo nebodaj sú náboženstvá pokusom o manipuláciu človeka ako to vidíme v súčasnom reklamnom priemysle? Príbehy nás učia rozumieť svetu, ktorý potom podľa toho tvoríme jednoducho tak, že prenášame všetky druhy vzťahov z príbehu do sveta. Medziľudské, sociálne, ekonomické, etické vzťahy. Vzťahy k sebe, k iným k veciam. Tak ešte raz: tvorí človek príbeh, alebo príbeh človeka? A keďže sme na kresťanskej

pôde, tak ako do tohto uzavretého kruhu vstúpil a vstupuje Boh? To sú otázky v ktorým na záver tejto práce snáď budeme mať jasnejšie.

Na záver tejto úvodnej časti, by som sa chcel zmieniť ešte o jednom type toho, ako príbehy súvisia s našim konkrétnym životom. Spomenul som liturgiu a celú liturgickú hru, či tanec. Zdalo by sa, že sa jedná o niečo archaické, niečo, čo pestuje určitá skupina ľudí, a teda väčšiny v tejto českej spoločnosti sa to netýka, a vonkoncom nastupujúcej generácie. Opak je pravdou. Počítačové hry a zábavný priemysel rozvíja virtuálnu realitu ako komplexný príbehový svet zahrňujúci celého človeka. Vyvíja sa špeciálne oblečenie, ktoré simulujú tlaky na telo, špeciálne okuliare, ktoré pokrývajú celý horizont a špeciálne slúchadla, ktoré vytvárajú priestorový zvuk v závislosti od polohy človeka. Nejde iba o zábavu jednotlivca, ale stačí si predstaviť, že by sa dal žiť takto virtuálny svet po sieti s ľuďmi z celého sveta. Mohlo by to viesť k vytvoreniu nových sociálnych subkultúr prekračujúcich hranice národov a náboženstiev. Pozitívne horizonty sú vo výučbe, ktorá by mohla byť zážitková. Prechádzať sa uličkami stredovekého Paríža, či výlety do krajín rôzneho typu s možnosťou zapojenia viacerých zmyslov by bolo neuveriteľné zefektívnenie súčasnej krízy vzdelávacieho systému. Samozrejme slabina je v zneužitelnosti a v mozgnej závislosti.

Zopakujme čo sme povedali. „Príbehová skúsenosť“ je vzťahový typ skúsenosti, ktorý patrí ku každému človeku. Je prostriedkom vo vzťahu človeka k sebe samému i svetu okolo a teda aj prostriedkom vyjadrenia a tvorenia sveta. Tak aj samotná táto práca je príbehom, ktorý pozývam čitateľa počúvať. Témou bude sledovanie použitia príbehu v teológii a v psychológii ako jedného modelového reprezentanta špecifického vedeckého jazyka.

1 Naratívne postupy v psychológii

Ale kto ma priviedol tam, kam chcel a
potom sa stiahol, ten mi vnukol
myšlienku, že objavujem svet, a tak ako
to chcel, núti ma, aby som sa
uskutočnil. (Antoine de Saint-Exupéry,
Citadela)

V tejto časti sa pokúsím postihnúť základné použitie naratívnych postupov. Ide o tri základné oblasti, ktoré spolu súvisia. Výskum, diagnostika a terapia. V časti nazvanej „naratívna psychológia“ sa pokúsím krátko načrtnúť filozofické predpoklady tohto prístupu videného z pôdy psychológie. Prijmeme „jazykovú hru“ psychológie hlavne v popisných častiach.

Táto časť vznikla v spolupráci s psychologičkou Mgr. Veronikou Lukáčovou, s ktorou som často konzultoval a zúčastnil sa ako pozorovateľ na výskume metódou „začarované zvierá“ na deťoch s poruchami správania.

1.1 Naratívna psychológia

Keďže sa zaoberáme príbehom, je nutné sa zmieniť o naratívnej psychológii. Samotný pojem odkazuje na procesy vytvárania príbehu a na výsledky tohto procesu, ktorými sú príbehy, rozprávania a osobné histórie. Narativita je jednak spôsob, ktorým ľudia transformujú vedenie do rozprávania a jednak stratégia, alebo modus rozprávania. „Narativita pojednáva o ľudskom jednaní a jeho intencionalitě, o tom, jak lidé dosahují svých cílů a jak se vyrovnávají s potížemi, když na ně narazí“⁵. Príbeh je jednou z možností, ako vyjadriť význam života jedinca a je spôsobom nazerania na skutočnosť. Niektorí autori dokonca tvrdia, že neexistuje iný spôsob ako popísať žitý čas inak, než formou príbehu, narativity.

Naratívna psychológia, ako jeden zo smerov používajúcich kvalitatívne metódy výskumu, sa v posledných rokoch dostáva do centra akademického diskurzu. Súvisí to so zmenou paradigmy, ktorú veda v období pozitivizmu musela prekonať po sústavnej kritike zo strany filozofie, a to najmä fenomenológie (Bergson, Heidegger, Husserl). Naratívny výskum je jedným z ovocí tohto pohybu ľudského myslenia. Jeho prínosom je vedomé vzdanie sa nároku na objektivitu. Tá sa stáva

---

5 Čermák, 2004, str.25.

iluzívnou predstavou toho, že vedecká disciplína môže byť neutrálna a že vedecký pracovník môže zaujať nestrannú pozíciu.

Ďalej sa veda vzdáva predstavy, že aby bolo možné sformulovať psychologicky spoľahlivé závery, je potrebný výskum u štatisticky významnej časti populácie. To priamo súvisí so vzdaním sa predstavy lineárnej kauzality. Skúmané javy už nemožno izolovať a podržať nezávislé od väzieb na rôzne kontexty. Po tejto radikálnej redukcii sa zdá, že sme stratili jadro vedeckosti. Opak je pravdou. Naratívny výskum, takto oprostý, získava nečakané možnosti. „Expert“ už nie je „nestranný“ pozorovateľ, ale sám sa stáva účastníkom výskumu. Vedome vstupuje do vzťahu. Samotný výskum je totiž faktor zasahujúci do skutočnosti, tak ako je vnímaná jedincom. Výskum zasahuje do skúsenosti jednotlivca a tak vytvára nový prvok v rozprávanom príbehu. Aj samotné stretnutie s terapeutom nie je „normálna“ situácia, takže nemožno očakávať, že správanie a výpoveď bude „štandardná“. Dôsledkom tohto postoja je, že význam jednotlivých javov sa interpretuje v termínoch, ktoré vznikajú v dialogickom procese, takže ich zmysel je individuálny. S tým priamo súvisí, že nie je možné izolovať jednotlivé elementy skutočnosti z ich kontextu. Systém nemožno vysvetliť z vlastností jeho častí. Vyvíja sa v jedinečne.

Jedným z kľúčových pojmov naratívnej psychológie a aj samotného kvalitatívneho výskumu, je: „príbeh“. Príbeh je prostriedkom aj cieľom výskumu. Naratívna analýza robí objektom svojho skúmania príbeh jednotlivca. Ten je v tesnom vzťahu so svojím okolím. Takto musí zahnúť analýza aj príbehy ľudí, s ktorými sa stretol, výskumníka a dokonca aj príbehy, ktoré čítal, počul či videl. Príbeh je zároveň nositeľom interpretácie. Je založený na pred-porozumení života a mení ho do rozvinutého porozumenia.

Ďalším pojmom používaným v tejto oblasti je: „naratívna pravda“. Tá dynamicky prepája do zmysluplného a kontinuálneho obrazu množstvo vlastností skutočnosti, nech je jej charakter opísaný akýmkoľvek jazykom (či už filozofickým, vedeckým, poetickým, či už úplne individuálnym). Naratívna pravda je pojmom rovnako problematickým ako pojem „historická pravda“. Na vzájomnom vzťahu týchto dvoch pojmov však možno zreteľne pozorovať súčasný posun vo vedeckom chápaní. „Historická pravda“ súvisí s predstavou nezávislej, zistiteľnej, abstraktnej a univerzálnej pravdy, ktorá sa stáva mierkou každej výpovede. V pojme „naratívna pravda“ počujeme vzťahovosť, pravda je pravdou iba vo vzťahu. Jedinečná skúsenosť v jedinečnom kontexte zachytená v rôznych perspektívach je

vlastnou pôdou tohto prístupu. Nie je tu jedna absolútna pravda o ľudskej realite, ani jediný správny spôsob interpretácie. Čermák vo svojich prednáškach umiestňuje takýto psychologický výskum niekde medzi postmoderný a klasický post-positivistický prístup. „Narativní pravda je v příběhu hodnocena spíše jako pravděpodobnost než ověřitelnost. Příběh nás nutí tudíž hledat nějaký smysl či individuální význam, který je konstituován narativitou spíše než odkazem k přesné realitě“⁶. Neexistuje norma pravdivosti příběhu, ide skôr o perspektívu, v ktorej je príbeh rozprávaný.

V psychologickom výskume môžeme identifikovať dva základné ciele: predpovedanie a kontrola chovania, prieskum a porozumenie vnútornému svetu jedinca. V tomto prípade sú príbehy cestou k odhaľovaniu identity a osobnosti. Ak použijeme príbeh ako nástroj aj predmet výskumu, stojíme pred množstvom problémov. Príbeh je v prvom rade konštruktom. Nie je stabilný, ale vyvíja sa v čase. Každý životný príbeh je zasadený v kontexte, prenáša individuálne a kultúrne významy. To súvisí s ďalším problémom. Každý príbeh je ovplyvnený kontextom, v ktorom je rozprávaný. Preto je jednotlivý, konkrétne rozprávaný príbeh iba jedným z hlasov v polyfónii verzií možného vyjadrenia jedinca „ja“ a jeho života.

Každý skúmaný človek je jedinečná bytosť. Naratívny prístup sa teda zameriava na túto živú, osobnú a špecifickú skúsenosť človeka. Snaží sa porozumieť jeho životu v kontexte, v ktorom je zasadený. Snaží sa hľadať význam tvorený príbehom života. Jedinec prepojuje jednotlivé aspekty svojho života do podoby príbehu. Pri stretnutí s výskumníkom dochádza k obohacovaniu významu v zmysle rezonancie a zdieľania v novom kontexte. Význam je tak procesom stáleho konštruovania a dekonštruovania. Človek je tak kontinuálne rozprávaným životom votkaný do gobelínu mnohých ďalších príbehov.

Dôležitou témou naratívneho výskumu je teda identita (naratívna identita). Životný príbeh reprezentuje osobnú identitu. Na základe príbehov vlastnej autobiografie ustanovujeme to, ako chápeme vlastné ja. Konkrétny príbeh je potom jednou z možností vyjadrenia významu života jedinca. Osobné narativity sú zvláštnym druhom príbehu ktorý si konštruujeme, aby sme zostavili dohromady rôzne časti svojho ja do zmysluplného a presvedčivého celku. Rozprávač konštruuje príbeh rôznym kladením dôrazu, voľbou výrazových prostriedkov, rétorickými

---

6 Čermák, 2004, str.23.

schopnosťami, včlenením príbehu do určitého kontextu a orámcovaním príbehu. Tak vytvára predpoklady k reflexívnej práci s materiálom príbehu.

„Z toho hľadiska môžeme narativitu pojmáť ako symbolizovaný záznam jednání zahrnujúci časovú dimenzi (linearitu, príbeh, vyprávění), usporiadání naši zkušenosti (významově strukturální dimenzi, první interpretační plán), ale také oblast příběhů komponovaných imaginací (dotváření reálných událostí, literární výtvořy).“⁷

Príbeh existuje ako spôsob pohľadu na skutočnosť. Svoju spoľahlivosť potvrdzuje svojou podobnosťou so životom. Naratívne vedenie je organizované prostredníctvom príbehov, ktoré ľudia rozprávajú o svojom živote a svojich skúsenostiach. Toto rozprávanie obsahuje aj znalosť o svete aj uhol pohľadu na neho. Použitie rozhovoru a projekčných techník využívajúcich príbeh si nachádza svoje pevné miesto v psychologickú diagnostiku a terapii. Lingvistické nástroje: metafora, hyperbola či fantázia vyjadrujú ťažko uchopiteľné stránky skúsenosti a tak rozširujú význam individuálnej a kolektívnej skúsenosti.

Ústrednými pojmami narativity sú: príbeh, dejová zápleтка, scéna, miesto, čas, uhol pohľadu, protagonista. Všetky pojmy sledujú pohyb z pohyblivého stanoviska. Preto je táto metóda stále otvorená novým podnetom a nemôže byť uzavretá. Takto vyznačený výskum je stále nútený k pokusom o komunikáciu s inými smermi a bráni sa definitívnemu uzavretiu.

Ďalším problémom je, že medzi posolstvom textu a skutočným významom môže byť rozdiel. Treba si uvedomiť, že príbeh je konštrukt. Ide o hermeneutickú kompozíciu. Význam je komprimovaný a transformovaný. Prostriedkami formálnych, estetických či autocenzúrnych zásahov. Interpretácia potom ústi do intuitívneho postihnúť významu. Nástrojom je hermeneutický kruh, ktorým sa pokúšame validizovať vierohodnosť čítania tým, že konfrontujeme vlastné porozumenie s porozumením ďalších kompetentných čitateľov. Preto sa terapeut zodpovedá za svoje porozumenie klientovi a uprostred jeho vzťahov, v ktorých sa text vykladá a tak terapeut spolu s pacientom nachádzajú významy platné iba vo vnútri sveta vzťahov, v ktorých sa nachádzajú.

Rozprávanie príbehov a ich porozumenie závisí na schopnosti človeka spracovať skúsenosť prostredníctvom interpretácie. Teda hermeneutická interpretácia sa opiera o dve neistoty: neexistujú žiadne racionálne metódy overenia pravdivosti

---

7 Čermák 2004, str. 18.

významu v texte ako celku a neexistujú empirické metódy, ktoré by dokázali určiť, či možno overiť pravdivosť prvkov, z ktorých sa text skladá.

1.2 Výskumy vývojovej psychológie

Úlohou tejto časti je zaoberať sa vývojovými otázkami. Hlavnou témou bude to, ako sa s vekom vyvíja schopnosť príbehy vnímať a chápať. Budem sa zaoberať dvomi schopnosťami: ako deti v rôznych obdobiach reprodujú príbehy, teda reprodukcia rozprávky, filmu, atď. a potom sa budem venovať vývoju vlastné príbehy vytvárať. Reprodukcia a produkcia príbehu sú schopnosti, ktoré spolu úzko súvisia.

Dieťa vyrastá obklopené príbehmi. Stretáva sa s celou škálou najrôznejších textov⁸, z ktorých potom čerpá skúsenosti pre ďalší život a ktoré sú mu základom pre produkciu vlastných príbehov. V prostredí školy alebo domova získava skúsenosti. Z domáceho a školského prostredia prichádza kultúra pesničiek, riekaniek, hádaniek, slovných hier, vtipov. Prostredie je významným faktorom rozvoja vzťahu k literatúre. V mladšom veku ide hlavne o vzťah rodičov, ale aj vzťah samotného dieťaťa ku pamätníčku, kronike, albumu fotografií, životných príbehov rozprávaných za stolom u obeda.⁹ Úroveň schopnosti rozprávať tiež súvisí s vlastnou čitateľskou aktivitou, s rozvojom komunikačných schopností a s úrovňou rozumových schopností.¹⁰ Význam má tiež určitá miera nadania a citu pre písanie. Pre produkciu textov sú dôležité individuálne vplyvy ako osobnostné vlastnosti dieťaťa a jeho aktuálna situácia atď. Uvediem pár výskumov skúmajúcich danú tému z hľadiska vývojovej psychológie.

Z roku 1955 pochádza výskum Gerhartzové-Frankové, ktorá 6 až 14-ročným deťom premietala film, ktorého obsah mali reprodukovať. Zistila, že pre rôzne vekové obdobia je charakteristický rozdielny obsah a štýl reprodukcie.

U šesťročných detí začiatok a koniec podania príbehu zostáva neurčitý. Do príbehu deti často vložia vlastné zážitky. Jednotlivé scény sú pre tieto deti časovo zameniteľné. Dochádza k nadmernému zdôrazňovaniu detailov, ktoré si dieťa zapamätalo. Čo sa týka hrdinu, neexistuje ich trvalá identifikácia. Celkovo ide o homogénny necentrováný celok, ktorý sa málo odlišuje od zážitkového okruhu dieťaťa a ktorého časti sú zameniteľné.

---

8 „Textom“ sa znova myslí najširší možný význam tohto slova.

9 Viktorová, 1998, str. 20.

10 Prouzová, 2000.

Začiatok a koniec reprodukovanej textu je zreteľne odlišný v siedmich – ôsmich rokoch. Vlastné skúsenosti dieťa dokáže oddeliť. Usporiadanie je chronologické, nie podľa zmyslu. Deti zdôrazňujú to, čo ich zaujíma.

9, 10-ročné deti zreteľne zdôrazňujú začiatok a koniec príbehu. Chápu zmysel jednotlivých scén a snažia sa o postihnutie vzťahov celého deja. Jemnejšie triedia filmové udalosti.

11 až 14-ročné deti už diferencujú podstatné a nepodstatné, zdôrazňujú určité nosné scény a fázy a chápu ich vzájomný vzťah a to, že každá fáza má vo filme svoju určitú pozíciu, ktorá je nemenná. Sú menej osobné a dokážu čiastočne vystihnúť psychologickú motiváciu hrdinov. Celkové podanie je štrukturované, s vnútorným členením a centrovaním.

Zaujímavosťou tohoto výskumu bolo, že do filmu boli vložené „rušivé scény“, to boli udalosti, ktoré nesúviseli s obsahom filmu. 6-ročné deti, pre ktoré je film súhrnom udalostí, nevnímali rušivú scénu ako zlom v danom celku. Rušivá scéna bola pre nich rovnocenná s ostatnými scénami, takže ju postrehli a reprodukovali buď spontánne alebo s nepatrnou pomocou, akoby išlo o základnú časť filmu a jej rušivý charakter nepostrehli. Staršie deti buď potrebovali pomoc, aby dokázali túto scénu reprodukovat' alebo ju vôbec nepostrehli. Spontánne ju uvádzali zriedkavo, potom však upozorňovali na jej rušivý charakter.

Podobný výskum Kässnerovej prebehol v roku 1959. Deti reprodukovali predčítanú poviedku a to jedenkrát voľne, bez inštrukcií a potom sa pokúsili o reprodukciu podľa pokynov. Autorka skumala 10-14 ročné deti. 10-ročné deti pri skrátenej reprodukcii príbehu neboli schopné rozlíšiť pre štruktúru kľúčové pasáže a sústrediť sa na ne. Každú jednotlivosť považovali za dôležitú. 14-ročné deti sú schopné skrátenej reprodukcie tak, že vynechávajú nepodstatné časti. 12-roční sú schopní skracovať, ale často skrátia aj mnohé z toho, čo je podstatné a čo tvorí kosť príbehu, takže narušujú vlastný zmysel príbehu.

Oba výskumy sú odlišné čo sa týka úlohy a požiadaviek kladených na dieťa. Rozdiel je tiež v podmienkach. Na vnímanie a pochopenie príbehu nepochybne môže mať vplyv aj skutočnosť, ako je rozdielna prezentácia podnetového materiálu (film, poviedka), rozdielny štýl príbehu a pod.

Viktorová zhrňuje hlavné oblasti, s ktorými majú deti mladšie ako desať rokov problémy pri porozumení príbehov. Doplním iba tie, ktoré neboli spomenuté vyššie: porozumenie slovám a slovnej zásobe, syntax, prirovnania, alebo slovné

obrazy. Porozumenie implicitným informáciám príbehu bez pomoci, je pre deti mladšie ako 10 rokov, neuskutočniteľné. Väčšinou nenachádzajú logické a kauzálne vzťahy v príbehu, nie sú schopné s príbehom zaobchádzať ako s celkom, nedokážu dobre diferencovať elementy textu podľa dôležitosti. V tomto veku dokážu určiť iba najdôležitejšie časti. Ďalej majú problémy s časovými vzťahmi. Po desiatom roku sa tieto schopnosti vyvíjajú iba pomaly a hlavne s pomocou dospelých.

Detskú pozornosť strhávajú určité prvky textu a iné, ktoré se javia ako dôležitejšie, zostávajú nepovšimnuté. Viktorová píše:

„To samozrejme neznamená, že by deti zásadne neporozumeli príbehu, ale spíše, že centrum jejich zájmu nemusí odpovídat našim představám o centrální linii příběhu zvláště v případě, že jde o text složitý obsahově, gramaticky, slovní zásobou nebo také na druhé straně deti nezajímá. Děti totiž vyprávění, příběh, vnímají daleko širěji, zahrnují do něj i nedějové konsekvence, popisy, zajímavé formulace a vůbec vše, co strhává jejich pozornost a zájem“.¹¹

Taktiež často do textu projikujú svoje predstavy. Príbehy často popisujú skutočnosti, ktoré deti poznajú zo svojej skúsenosti. Práve tie sú uprednostňované pred vyznením textu a interpretujú často etické prvky inak, než ako sú v texte implicitne obsiahnuté. Centrom záujmu sa stávajú i výrazné jazykové prostriedky, ktoré sa v bežnej reči toľko nepoužívajú. Ďalšie ťažkosti sú v oblasti porozumeniu posolstva textu.

Všetky tieto výskumy boli robené v kontexte západnej euro-americkéj kultúry, ktorej jedným z pilierov je aj tradícia židovsko-kresťanského príbehu, vnímania času a vnímania človeka v dejinnom svete. A nielen to, výskumy samé prebiehajú podmienené stavom súdobej vedy (konkrétne psychológie). Otázky, ktoré sú kladené a odpovede spolu súvisia natoľko, že zostáva otvorené, či tieto výskumy hovoria naozaj toľko o deťoch vo všeobecnosti, alebo o deťoch v tom konkrétnom období. Rozvoj kinematografie, internetu, digitálnych technológií, klipov a príbehových počítačových hier v súčasnosti, naplňa horizont dieťa vizuálnymi a akustickými informáciami v takej miere a rýchlosti, že detská schopnosť vnímať a chápať príbeh rastie. Som presvedčený, že mnoho súčasných filmov má také tempo, že človek žijúci pred šesťdesiatimi rokmi by ich vnímal ako nezrozumiteľnú zmeť obrazov. Podiel príbehov vo verbálnej podobe klesá. Dôraz individualizácie sa

---

¹¹ Viktorová, 1998, str.8.

presúva na vnímaní samého seba ako autonómnu bytosť na úkor vnímania samého seba ako člena rodiny s historickým zakotvením. Dieťa nielen prichádza o rozprávky na dobrú noc, ale je vylučované aj z rodinného kruhu pri preberaní „závažných“ otázok v mene akejkoľvek ochrany. To všetko prispieva k neschopnosti vnímať príbeh rodiny, príbeh života konkrétnych ľudí v konkrétnej sociálnej, ekonomickej a kultúrnej situácii. Dejinnosť, teda rozvrhnutosť v čase, ako základný charakter príbehu je nahradzovaný aktuálnosťou prežitku bez širšieho kontextu. Schopnosť človeka vnímať a chápať príbeh je spätá s jeho schopnosťou vnímať a chápať svoj život ako príbeh zasadený do širšieho príbehu, ktorý začal dávno skôr ako sa narodil a bude pokračovať aj potom, čo zomrie. Preto sú v tomto procese dôležité všetky sviatky. Tie tvoria „kamene“ v čase. Je jedno, či ide o sekulárne sviatky, alebo náboženské, či ide o súkromné, alebo spoločenské, či sa opakujú každoročne, alebo ako iniciačné sviatky iba raz označujú prechod v dlhom procese premien človeka.

To čo môžeme zatiaľ povedať napriek všetkým ťažkostiam je, že konkrétny život a príbeh súvisí. Nielen tak, že príbeh patrí nerozlučne k človeku, ale môžeme povedať viac. Tento vzťah je dynamický. Rozvíja sa s celkovou zrelosťou človeka.

Vývojom naratívnej kompetencie sa v Čechách zaoberá Chrz (2005)-výzkumy Pražské skupiny školnej etnografie (Chrz, Viktorová, Prouzová atd.). Naratívnu kompetenciu definuje ako schopnosť produkovať fiktívne či autobiografické rozprávania. Aby mohlo dôjsť k porozumeniu a vytvoreniu príbehu, musí sa najprv vytvoriť akési „pred-porozumenie poriadku ľudského konania“. Jedná sa o niečo podobné ako Heideggerova 'pred-štruktúra'. Človek si teda musí osvojiť určité schémy, zahrňujúce prvky ako ciele, motívy, činitele, okolnosti, interakcie a výsledky konania. Ďalej je dôležité porozumenie určitým symbolickým významom, hodnotám a normám, ktoré sú v rámci danej kultúry spájané s ľudským konaním. Dôležitá je tiež určité štruktúrovanie konania z hľadiska časovej dimenzie. Takéto prednaratívna štruktúra ľudského konania je potom pozadím, z ktorého môžu povstávať skutočné príbehy. Ako významné v tomto ohľade zdieľuje Chrz, rastie detské porozumenie ľudskej intencionalite a porozumenie k cieľu zameranému konaniu. Predpokladá sa, že asi od druhého roku veku deti chápu ľudskú zámernosť, teda chápu dôvody určitého konania, poznávajú a rozlišujú situácie, v ktorých ľudia konajú, aby dosiahli svojich cieľov. Sú schopné chápať príčiny a následky pociťovania rôznych emócií a sami sa vyjadrujú o udalostiach, na ktoré emocionálne reagujú. Taktiež hovoria o svojich cieľoch a presvedčeniach, vedúcich k ich plánom

a ku konaniu a chápu situácie, v ktorých sú ich cieľom kladené prekážky. Ďalším nevyhnutným predpokladom naratívnej kompetencie je aj schopnosť prisudzovať mentálne stavy sebe i druhým, tzv. „čítanie mysli“.

Na týchto predpokladoch je potom budovaná schopnosť produkovať vlastné rozprávania. Väčšina detí si osvojuje akúsi základnú štruktúru príbehu okolo tretieho roku. Vďaka tomu, že deti počujú množstvo príbehov s podobnou štruktúrou vytvára sa u nich abstraktná reprezentácia tejto štruktúry, ktorá má typické usporiadanie. Na počiatku príbehu sa nastolí situácia, sú uvedené postavy, potom nasleduje počiatková udalosť, akási zápleтка, s ktorou vyvstáva určitý cieľ. Nasleduje rada pokusov tento cieľ dosiahnuť, pričom tieto pokusy prinášajú určité výsledky, teda buď úspech, alebo neúspech (Mandler, 1984, cit. podľa Chrz, 2005). Sutton-Smith (1986, cit. podľa Chrz, 2005) píše, že deti sú schopné vytvárať príbehy okolo tretieho, štvrtého roka. Dvojročné dieťa je schopné porozprávať, čo robilo včera, trojročné už vytvárajú akési primitívne príbehy. Naratívna štruktúra vo vlastnom zmysle slova, teda príbeh s dejovou súvislosťou, sa objavuje až po piatom roku života.

Chrz skúmal vývoj naratívnej kompetencie u žiakov rôznych ročníkov základnej školy (prvá, tretia, piata a siedma trieda ZŠ), a to metódou dorozprávania príbehu, ktorého autormi sú Stein a Albro.¹²

Fiktívne rozprávania majú tú výhodu, že poskytujú určitú voľnosť a dávajú priestor pre projekciu. Pomocou tejto metódy dospel Chrz k zisteniu, že detské rozprávanie sa vyvíja v smere rastúcej komplexnosti a koherencie.

V triedach nižších ročníkov sa objavujú rozprávania, v ktorých hlavnou charakteristikou je dosadzovanie do invariantného vzorca. Invariantom býva spravidla určitý dej, v ktorom sú potom obmieňané iba postavy a objekty akcií. Tento typ príbehov postupne prechádza do štruktúrovaných príbehov s jasnou kauzálnou súvislosťou a cieľavedomým rozvrhom. Tieto výskumy podporujú jungiánske chápanie vzťahu príbehu a života ako o ňom píšem v časti 1.5.

---

12 Dieťa dostáva nasledujúcu inštrukciu: „Vyzkoušíme si spolu, jak umíš vyprávět příběh, který si sama vymyslíš. Ten příběh bude o dívce a ty si nejdříve pro tuto dívku vymyslíš jméno....Nyní ti řeknu začátek příběhu a ty pak budeš pokračovat. Ten začátek příběhu je takhle: „Byla jednou jedna dívka jménem..., která žila se svými rodiči v domku na kraji města“...Tvým úkolem bude vymyslet pokračování, jak to bylo dál a jak to dopadlo. Snaž se vymyslet co nejlepší příběh. Budeš-li přemýšlet o tom, jak má správný příběh vypadat, můžeš si vzpomenout na příběhy, které si četla, viděla nebo slyšela vyprávět. Důležité ale je, aby to byl tvůj příběh, takový, jaký jsi vymyslela právě ty. V tom příběhu si můžeš vymyslet, co budeš chtít a záleží jen na tobě, jak to bude dlouhé...“ (Chrz, 2005, str. 266).

Zaujímavé je skúmanie fiktívnych a autobiografických príbehov žiakov siedmej triedy¹³. Ako jeden z podstatných rysov detských rozprávání je prinesenie do príbehu ideológie, ktorá ako poukazuje Chrz, by mohla súvisieť mimo iného s rozvojom formálnych operácií. V tomto období sa dieťa o mnoho viac začína zaoberať tým, čo je pravda, čo je dobré a to často vo veľmi vyhrotenej podobe. Za povšimnutie stojí i to, že rozprávanie v tomto veku často obsahuje určité polarity (protiklady: radosť – smútok, poslušnosť – neposlušnosť, povinnosť – voľno atď.), často v príbehu ide o prekonanie hraníc tejto polarity. Avšak mnohé príbehy sú o neprekonateľnosti týchto hraníc a nezlúčiteľnosti protikladov.

Typológia príbehov nesie znaky archetypálnych tém. Príbehy o návrate (návrat do sveta detských hier, znovunájdenie strateného rodinného šťastia), u dievčat príbehy o odchode či úteku od rodičov obvykle smerom k partnerským vzťahom, ktoré sú však často súčasne príbehy o návratoch a zmierení. Objavujú sa tiež príbehy o vyjdení z sociálneho kontextu, napríklad zo školy do profesného uplatnenia.

Niektorí autori rozlišujú typy dejov podľa tradičných žánrov (komédia, romanca, tragédia, irónia, satira). Príkladom podobného spôsobu analýzy rozprávania môže byť článok Adlera (2004) o žánre klientovho príbehu v psychoterapii. Píše, že nevedome si volíme žánr, ktorý potom určuje ďalší rozvoj životného príbehu. V rámci tohto žánru potom

„...interpretujeme, jednáme, cítime, milujeme, nenávidíme, bojíme se, oslavujeme, deláme morální rozhodnutí a soudy, vysvětlujeme minulost, plánujeme, sníme, sprádáme naše cíle a ambice...To je také žánr, kterému jsme podivuhodně, i když ne nutně vědomě, verní...Koncept žánru autobiografického příběhu vysvětluje a odráží jedincův interpretační systém- a systém základních postojů k sobě, druhým a celému světu...Jedinečná verze jedincova příběhu, která nemůže být sdělena jinak než v rámci nějakého žánru, odráží tak jedincovu identitu a to, jak se tato identita vytvářela a rozvíjela“.¹⁴

---

13 Deťom bol predložený list papiera, na ktorom bola nakreslená čiara so šípkou, zobrazujúca ich život od narodenia do súčasnosti. Na tejto čiare mali vyznačiť niekoľko bodov, označujúcich dôležité udalosti v ich živote a popísať, o aké udalosti sa jedná. Na ďalšom liste bola úsečka zobrazujúca ľudský život od začiatku do konca, na ktorú mali deti vyznačiť bod, kde se vo svojom živote práve teraz nachádzajú, a potom sa zamerať na časť zobrazujúcu budúcnosť. Mali si predstaviť svoj budúci život tak, ako by ho chceli prežiť a podľa toho potom na úsečke zaznamenať dôležité udalosti budúcnosti a popísať ich. Po splnení týchto úloh sa mali pozrieť na oba obrázky a napísať krátke rozprávanie o živote tak, ako si ho pamätajú a ako by si ho predstavovali v budúcnosti. Chrz, 2005.

14 Adler, 2004, str. 87.

Adler predpokladá, že problémy, s ktorými ľudia žijú a ktoré sa rozhodnú riešiť v psychoterapii sú zakotvené v ich životných príbehoch a sledujú určité opakujúce sa vzorce. Žáner klientovho príbehu tak môže pomôcť v pochopení opakujúcich sa problémov a môže tiež poskytnúť možnosti k ich riešeniu. Psychoterapia je potom akýmsi cvičením v oprave príbehu. Adler píše, že životopisy klientov v asi ročnom odstupe od ukončení terapie sa blížia žánru románu, v ktorom je množstvo hrdinov. Hrdinovia žijúci vo svojom porozumení sveta, ktoré podčiarkujú slovom i skutkom. Neboli by to predstavitelia extrémnych polarít dobra a zla, lásky a nenávisť, páchatelia a obeť, ale skôr sú to narôznejšie jemné zafarbenia oboch polarít odrážajúce celú zložitost' ľudskej existencie. Filmový príbeh zo súčasnosti pokúšajúci sa zachytiť tento problém by mohol byť oskarový filmový príbeh režiséra Paula Higissa z roku 2004 „Crash“.

Chrz vo svojej štúdií píše: „Co s sebou přinesl sám život, co z toho ve vyprávění ztvárnil ten, jehož příběhu nasloucháme, a co z toho je naším vlastním vyprávěním? ...Nelze...zakrývat také prostor možností, které máme my sami jako výzkumníci při vyprávění o tom, co nám děti vyprávějí“¹⁵.

To je prvá vec na ktorú chcem na záver tejto časti upozorniť. Veda si je teda vedomá, že interpretácia detských príbehov so sebou nesie aj určité nebezpečenstvo zkeslenia zo strany výskumníka. Druhá vec, že príbeh a konkrétny ľudský život neodľučiteľne spolu súvisí až do takej miery, že sa zdá, že nie len život určuje charakter príbehov, ale aj príbehy či už fiktívne, alebo tradované skutočné životné príbehy nášho okolia môžu významne ovplyvňovať človeka a jeho skutočný životný príbeh.

1.3 Psychodiagnostika – projektívne metódy

Jednou z možností, ako sa dozvedieť viac o vnútornom svete človeka je projektívne využitie rozprávania príbehu. Treba si uvedomiť, že použitie projektívnych metód u detí je odlišné od použitia u dospelých. „Dětské Já se teprve vyvíjí, struktura a rysy osobnosti jsou ještě poměrně nestabilní. Při interpretaci je obtížné odlišit vývojové faktory od osobnostní dynamiky, nezralost od patologické úchylny. Hranice mezi vědomými a nevědomými procesy má u dětí jiný charakter než u dospělých. Dítě je více než dospělý citlivé při vytváření projektivních odpovědí na prostředí, na interakci s vyšetřujícím, na průběh a délku sezení. Mladší dítě

---

15 Chrz, 2002, str. 19.

neprožívá vnútorné konflikty rovnako ako dospelý. Interview poskytne radu údajů priamo, bez použitiu projekcie. Dětia interpretujú podnety z projektívnych technik v zhode se svojú úroveň vývoje... Jednotlivé testy se od sebe liší schopnosťou vyvolávať projektívnu reakciu, liší se však i jednotlivé deti ve schopnosti projekcie do testových materiálov.¹⁶

1.3.1 Tematický apercepčný test (TAT)

Autormi tohoto testu sú Morganová a Murray, test prvý-krát popísali v roku 1935.

TAT je „individuálny projektívny test, ktorý ukáže vyškolenému interpretovi niektoré z dominantných pudů, emocií, komplexů a konfliktů osobnosti. Cenná je schopnosť testu ukázať potlačené tendencie, ktoré si subjekt nechce alebo nemôže pripustiť, pretože jsou pro něj nevedomé. Test je užitečný pro interpretaci poruch chování, neuróz a psychóz.“¹⁷

Autori predpokladajú, že človek má tendenciu všetky mnohovýznamové situácie, s ktorými sa v živote stretáva, interpretovať v zhode s vlastnou skúsenosťou a s vlastnými potrebami a taktiež v produkcii príbehov sa opiera o tieto skúsenosti a v postavách hrdinov vykresľuje svoje vlastné pocity a potreby.¹⁸

Základom pre interpretáciu príbehu je Murrayova teória osobnosti a tzv. need-press system, v ktorej je znova cítiť vplyv Heideggera. Potreby (needs) sú akési pevné tendencie chovania človeka. Paralela by teda mohla byť Heideggerov pojem starosti ako základnej charakteristiky pobytu. Tieto potreby sú odpoveďou na vonkajšie tlaky (press), sily z vonkajška, ktoré kladne, alebo záporne ovplyvňujú chovanie človeka. Potreba vzniká ako reakcia na určitý podnet a sama zase vyvoláva motorickú reakciu. Tu podobnosť s Heideggerom končí a prístup pripomína pozitivistický determinizmus.

Pri vyhodnocovaní testu sa teda analyzuje obsah príbehu. Zaujímame sa o hrdinu, teda o postavu, s ktorou sa klient identifikuje, ďalej o motívy, tendencie a city hrdinu. Pozorujeme typy osobností, čo cítia, konajú, všetko čo je neobvyklé, jedinečné, ale aj o obecné charakteristiky. Logicky podľa toho, čo sme počuli vyššie,

---

16 Svoboda, Krejčířová, Vágnerová, 2001, str.237.

17 Svoboda, 1999, str.174.

18 Materiál testu tvoria obrázky na ktorých sú načrtnuté nejednoznačné situácie. Úlohou vyšetrovaného je ku každému obrázku vytvoriť čo možno najdramatickejší príbeh, popísať čo si jednotlivé osoby myslia a čo cítia. Jeden z obrázkov je tvorený bielou plochou, na ktorú má vyšetrovaný premietnuť vlastnú predstavu nejakého obrázku a potom o nej rozprávať príbeh.

sledujeme vonkajšie sily, ktoré sa vyskytujú v hrdinovom okolí a jeho pomer k silám vychádzajúcich z hrdinu. Sledujeme hlavné problémy súvisiace so sociologickým, ekonomickým či politickým kontextom, v ktorom sa klient nachádza (rodina, práca, sexualita, oblasť vlastného Ja, oblasť celospoločenských problémov,...). Existujú tiež verzie tohoto testu pre deti do 10 rokov.¹⁹ Mnoho autorov sa inšpirovalo TAT pri vytváraní ďalších metód. Test sa dá nastaviť tak, aby v centre skúmania bola požadovaná situácia, ktorá je v živote klienta konfliktná.

Thomasová a Düssová vypracovali techniku dopĺňovania príbehu, ktorú možno používať najmä u detí s poruchami zraku, ktorým nie je možné predkladať obrazový materiál. Švajčiarska psychoanalytička publikovala 15 poviedok zobrazujúcich bežné situácie zo života dieťaťa.. Úlohou dieťaťa je tento príbeh doplniť. Napr. „Jedného dňa sa na seba maminka s oteckom trochu hnevajú. Asi sa pohádali. Prečo?“ Bájky Düssovej majú rovnako psychoanalytický podklad. Autorka ich zostavila s cieľom odkryť emočné problémy detí rôzneho veku, zisťuje sa príklon dieťaťa k niektorému z rodičov, žiarlivosť na rodičov, rivalita súrodencov, pranie smrti, pocity viny, úzkosť, oidipovský komplex.²⁰

Pri interpretácii príbehov existujú desiatky spôsobov ako takto získaný materiál analyzovať. Sú poplatné rôznym diagnostickým a výskumným cieľom a teoretickým orientáciám. Navyše každý príbeh možno hodnotiť z mnohých uhlov pohľadu a je ťažké všetky tieto stránky zahrnúť do konečnej interpretácie. V centre záujmu môže byť dĺžka príbehu, reakčný čas, lingvistické aspekty príbehu, jeho formálnu štruktúru, najčastejšie však o obsah – teda rovinnu významovú. V klinickom prístupe sa nepoužíva žiadne skórovanie, dôležité sú skôr určité kroky, alebo zásady, ktorých by sa mal posudzovateľ držať. Ako najjednoduchšia technika je zmienený inšpekčný prístup, kde má posudzovateľ najprv prečítať všetky príbehy a počiarknuť v nich to, čo sa javí ako dôležité, zvláštne, jedinečné. Nasleduje druhé čítanie, pri ktorom vychádzajú najavo opakujúce sa vzorce v rôznych príbehoch. Hľadá sa teda obecné v jedinečnom, čo je pre neskúseného posudzovateľa náročná úloha. Stupeň generalizácie záverov ovplyvňuje validitu. Čím špecifickejšie sú závery, tým obtiažnejšie je ich potvrdenie.

---

19 Children Apperception Test (CAT) Materiál tvorí desať obrázkov antropomorfizovaných zvierat, ktoré sú v najrôznejších situáciách z rodinného života. Autory vychádzajú z predpokladu, že pre dieťa je ľahšie identifikovať sa so zvieratkom.

20 Koluchová, Morávek, 1990.

1.3.2 Projektívne interview

Projektívne interview je metóda, ktorú v r. 1974 vydal V. Michal ako exploračnú techniku pre detskú psychologickú prax. Používa ju u detí od 7 do 13 rokov. Pozostáva z troch častí: 1, kúzelný svet 2, Nedokončené vety a 3, Detský svet. Rozprávanie príbehu využíva tretia časť. Táto časť metódy pozostáva z desiatich projektívnych obrázkov zameraných na zachytenie postojov k rodičom, k škole, k detskej skupine, na zisťovanie strachu, vnútorných konfliktov, motívov apod. Úlohou je „uhádnuť“, čo každý z nich predstavuje a čo sa asi stalo. Dieťa si má predstaviť, že ide o ilustráciu k nejakému príbehu a následne spolu s vyšetrujúcim si tento príbeh vymyslí. To je hlavný rozdiel oproti predchádzajúcim metódam. Príbeh vzniká v opatrnom dialógu, v ktorom vyšetrujúci povzbudzuje, či kladie rozvíjajúce otázky. Táto metóda čerpá aj spôsobom vyšetovania aj spôsobom následnej interpretácie celkom z naratívnej psychológie, ako je popísaná vyššie.

1.3.3 Príbehy o strome

So zaujímavým nápadom prišli Vančura a Ježek, ktorí dali jedenásťročným deťom po nakreslení stromu napísať o tomto strome príbeh. Z obsahového hľadiska ich zaujímalo, aké emócie sa budú v texte vyskytovať. Počítali iba tie emócie, ktoré boli explicitne vyjadrené. Pozornosť tiež venovali roli, do ktorej je strom v príbehu situovaný. Je hlavným aktérom, alebo iba predmetom, či prostredím v ktorom sa dej odohráva? Ďalej ich zaujímalo, do akého kontextu je príbeh zasadený, do akej miery dodržiava pravidlá reálneho sveta, prípadne akým spôsobom ich prekračuje.

Najčastejším typom textu boli príbehy, v ktorých sa opakovali rôzne rozprávkové schémy. Často stromy vystupovali antropomorfizované, hovorili s ostatnými postavami príbehu, prežívali emócie, vstupovali do vzťahu atď. Ďalším typom príbehu boli príbehy reálne, ktoré vysvetľovali kde, kedy a prečo strom rastie. Emocionálny náboj príbehu korešpondoval s emocionálnym vzťahom v rodine. Autori nakoniec o svojom výskume píšú:

„Psaní příběhů nabízí dětem široký fantazijní prostor, ve kterém se neorientuje snadno. Děti mají pro psaní různou motivaci, psaní pro ně plní různou funkci a vytvořené texty pro ně mají různý význam. Jako u jiných nestructurovaných technik je obtížné porozumět tomu, z jakého zdroje inspirace nebo vrstvy osobnosti právě čerpají...Dílčí poznatky, které uvedený příspěvek shrnuje, zatím nemohou sloužit jako diagnostická vodítka. Je potřeba o nich uvažovat jako o výsledcích

získaných pomocí statistického výzkumu, které představují první kroky v hledání odpovědí na otázku, co texty mohou vypovídat o svých autorech. Jejich případná aplikace v jednotlivých případech vyžaduje pečlivé uvážení²¹.

Príbehy o strome, ktoré písali deti boli podrobené aj lingvistickej analýze²². Zistilo sa, že deti vytvárajú príbehy schematicky podobné tým, ktoré boli popísané u folklórnych útvarov, čo podľa autorov svedčí o kultúrnej kompetencii detí a o ich intuitívnej znalosti daných žánrov. Popri tradičných rozprávkových prvkov sa v príbehoch objavujú aj moderné reálie, ktoré odrážajú detské vedomosti o svete. Zdrojom môže byť každodenná skúsenosť detí. Objavuje sa často aj ekologické ohrozenie stromu ľudskou civilizáciou. Na záver autory píšú: „Osvojení si určité stylistické konvence znamená zároveň prijetí konvence sociální. Děti se tak stávají členy určité diskurzni komunity....S využíváním textových a žánrových zdrojů pak souvisí i přejímání s nimi spojených sociálních hodnot“²³.

1.4 Therapeutic assessment (TA) a príbeh

Jedným z odborníkov, ktorý sa venuje diagnostike s príbehom je profesor Leonard Handler z University of Tennessee. Vyzdvihuje prístup k diagnostike nazývaný „therapeutic assessment“ (TA), ktorý predstavuje alternatívu k tradičnému poňatiu psychodiagnostiky a v rámci, ktorého je práve práca s príbehom často používaná.

V TA je samostatný samotný diagnostický proces považovaný za potenciálnu pôdu terapeutického vzťahu. Samotná diagnostická procedúra je vytváraná tak, aby umožňovala terapeutickú zmenu. S klientom sa diskutuje o dôležitých myšlienkach a pocitoch už v priebehu diagnostického procesu. Nejde teda o zber dát pre potrebu „profesionálov“, ale ide o dialóg.

Výhodou takéhoto prístupu je, že je vnímaný hlavne deťmi skôr ako hra, než ako testovanie. Dieťa viac rozumie tomu, čo sa s ním počas tejto procedúry deje a prečo. Ďalšou výhodou je, že klientove problémy a životné témy vyjdú najavo pomerne rýchlo a odborník tak môže vyhodnotiť a zaoberať sa nimi ešte na tom istom stretnutí.

---

21 Vančura, Ježek, 2004, str.142,143.

22 Karhanová, Kaderka, 2005.

23 Karhanová, Kaderka, 2005, str.288, 289.

1.4.1 Začarované zviera (Fantasy Animal Game)

Autorom tejto techniky je Handler. Úlohou dieťaťa je nakresliť zviera zo svojej fantázie, ktoré v prírode neexistujú, ni ho nevideli v televízii či počítačovej hre. Po dokreslení dieťa vymýšľa príbeh o tomto zvierati. Ide o predpoklad, že v symbolike príbehu sa dostávame k nevedomým procesom a k hlavným problémom dieťaťa.

Táto metóda patrí do skupiny TA, teda má aj diagnostický aj terapeutický význam. Dieťa vytvorí vlastnú metaforu problému. Tá je zárukou bezpečia. Terapeutický proces spočíva v akceptácii tejto metafory a prvým krokom je riešenie problému vo vnútornom svete príbehu jazykom, ktorý je vlastný dieťaťu. Terapeut sa snaží modifikovať detské metafory, aby mohol príbehu odpovedať novým zdravším príbehom. Príbehom, ktorý si zachováva podobnosť kulís a postáv, ale ktorý ponúka prepracovanú verziu problému. Vzniká tak akýsi symbolický dialóg.

1.5 Využitie príbehov v psychoterapii

Dostávame sa do oblasti biblioterapie a naratívnej psychoterapie. Biblioterapia neoznačuje terapiu kresťanskou Bibliou, ale obecné knihami, teda literatúrou. Zjednodušene môžeme povedať, že ide o psychoterapeutické využitie čítania literatúry. Využíva sa terapeutom dopredu vhodne vybraná literatúra za účelom lepšieho porozumenia osobným problémom, prípadne za účelom ponúknutia riešenia. Používa sa beletria, náučná literatúra s prihliadnutím na vek, osobnosti a schopnosti klienta. Po prečítaní môže nasledovať ďalšia aktivita. Dorozprávanie príbehu s otvoreným koncom, pre deti sa osvedčilo dohranie príbehu bábkami. Písanie reakcií, zaznamenávanie myšlienok, pri ktorých sa môžu uvoľniť pocity spojené s problémom, diskusia, kreslenie, koláž, atď. V záverečnej fázi biblioterapie by sa malo dôjsť k riešeniu. Klient by mal pomocou terapeuta dospieť k uvedomeniu si toho, že jeho problémy môžu byť vyriešené a že riešenie môže byť identické s tým, o ktorom dieťa číta. Pomocou diskusie o morálnych hodnotách a analýzou rozhodnutí hrdinu sa, hlavne u dieťaťa, navyše stimuluje kritické myslenie, buduje sa sebadôvera a zlepšuje sociálny úsudok. To by malo vyústiť v schopnosť konať a rozumieť dôležitým životným témam, k väčšej empatii, tolerancii, akceptácii druhých.

Podľa McIntyra je biblioterapia založená na troch procesoch. Prvým je identifikácia s hrdinom príbehu a udalosťami, ktoré prežíva. Ďalším procesom je

katarzia, to znamená, že dieťa sa emocionálne angažuje v príbehu, ale prežíva emócie v bezpečných podmienkach terapie. Môže ich potom prejavit' v nasledujúcich aktivitách. A nakoniec vhl'ad – uvedomenie si, že i moje problémy môžu byť vyriešené a práve kniha jedno riešenie ponúka.

Ukazuje sa, že biblioterapia je úspešná skôr ako doplnková terapeutická metóda. V USA a aj u nás v poslednej dobe vzniklo a vzniká množstvo literatúry so svojpomocnou tematikou. Príkladom terapeutického využitia príbehov u detí môže byť knižka Badegrubera a Pirkla (1994) „Příběhy pomáhají s problémy“, ktorá je určená pre rodičov, učiteľov a vychovávateľov a obsahuje okolo 60 príbehov, ktoré detskou rozprávkovou formou spracovávajú konkrétne problémy detí, ako je napríklad strach, nesmelosť, neposlušnosť, pomalosť, neprispôsobilosť ostatným atď. Autori píšú, že práve tam, kde zanecháme skutočnosť, pomáhajú nám porovnanie, symboly a obrazy. Ako náhle sa poznávame v niektorom obraze, ktorý sme vnímali, začína taký obraz ovplyvňovať myslenie a konanie. „Cítíme se posílení nebo znejistění, jednáme i nadále jako doposud, ale cítíme nutkání cosi změnit. Po vyslechnutí nebo přečtení nějakého příběhu se naše mínění může změnit, příběh nás může posílit nebo znejistit“²⁴. Počúvanie príbehov, ktoré sa podobajú našim, podporuje fantáziu a práve tá je nutná tam, kde naše racionálne schopnosti nestačia. Neexistuje príbeh, ktorý by poslucháča vôbec neovplyvnil. Už samotná otázka, či má tento príbeh niečo spoločné so mnou, spôsobí, že sa človek intenzívne vysporiada so sebou samým.

Je možnosť vytvoriť príbeh aj samostatne. Doporučuje sa zachovať akúsi neurčitosť a nechať tak priestor fantázii a predstavivosti dieťaťa. Voľbou jazykových prostriedkov možno poslucháča ovplyvniť v tom, ako si sám utvorí predstavy. Dôležitý je tiež stav, v ktorom sa čitateľ nachádza a chovanie prípadného rozprávača, jeho gestikuláci, tempo reči a zdôrazňovanie hlasom. Vlastný životný príbeh môže byť prehlušený interpretáciou rozprávača.

Ďalšia kniha, ktorá prináša niekoľko konkrétnych nápadov pre prácu s príbehom u problémových detí je „Třinácté komnaty dětské duše“ (Oaklander, 2003) americkej gestalt-psychoterapeutky Violet Oaklanderovej. Dieťa má napríklad napísať príbeh o malej lodi zmietanej búrkou. Má si predstaviť, že je malou loďkou a silný vietor sa snaží loďku potopiť a vlny sa prelievajú cez palubu, ale ona sa bráni

---

24 Badegruber, Pirkel, 1994, str. 8.

zo všetkých síl. V príbehu sa potom podľa autorky objavuje mnoho informácií o tom, aký má dieťa vzťah k svetu a o jeho schopnostiach vyrovnávať sa s obtiažnými životnými situáciami. Podobných námetov kniha obsahuje nespočet. Možno povedať, že jej postupy sa blížila skôr k poňatiu TA než k čistej psychoterapii. Veľmi užitočné pre terapeutickú prácu autorka pokladá rozprávky. „Pohádky a lidové príbehy, rovnako ako ľudová hudba, pramení z hĺbky ľudskej duše a zahŕňujú všetky významné životné míľniky, konflikty, bolesti a radosť, s ktorými sa ľudia neustále znovu potýkajú“²⁵. Navyše „se priamo dotýkajú základných, ľudsky univerzálnych emócií: lásky, nenávisť, strachu, hnevu, osamocenia, pocitů izolácie, bezcennosti a zúfalství“²⁶. Rozprávky a povesti dieťa konfrontujú s existenciálnymi problémami, ktoré sa v súčasnosti v mene „nevhodnosti“ odstraňujú.

Rozprávkam a ich terapeutickému využitiu sa venovala tiež psychologička, žiačka C. G. Junga, Marie-Louise von Franz. Rozprávky sú tak ako sny, či kolektívne mýty v jungovskom poňatí posolstvom vyjadrujúcim vnútorné, bytostné jadro. Podobné rozprávkové motívy sa objavujú na celom svete. To je základom k predpokladu, že ide o typické situácie vedomého aj nevedomého života. Majú obrovský psychoterapeutický a výchovný potenciál a sú pre dieťa, ale aj pre dospelého ukazovateľom, sprievodcom a pomocníkom na jeho životnej ceste. Hlavnú terapeutickú silu vidí v rozprávaní archetypového príbehu. Ide o príbeh, ktorý vytvára priestor, na ktorom sa môžeme stretnúť sami so sebou. Tak sa spoločná práca na rozprávke v rámci terapie stáva možnosťou premeny postojov v realite, keďže chápe symbol ako most ku konkrétnej každodennej realite. Sama autorka upozorňuje aj na hranice tohoto prístupu. Varuje pred príliš personalistickým výkladom rozprávok a pred výhradným vzťahovaním k individuálnej neuróze klienta.²⁷

Ďalšou možnosťou je písanie poézie. „Báseň vychádza zo srdca. Lze jí vyjádřit věci jinak těžko sdělitelné. Poezie dovoluje otevřeně se vyjádřit, někdy dokonce zcela bez zábrán“²⁸.

Naratívna terapia vychádza z myšlienky, že ľudské životy a vzťahy sú utvárané príbehmi, ktoré o nich ľudia rozprávajú a ktoré dávajú zmysel ich prežitkom. Konštruujeme si určité zvyky a vzťahy a zostávame verní našim internalizovaným príbehom. Naratívny terapeut potom pomáha klientovi uvedomiť

---

25 Oaklander, 2003, str.84.

26 tamtéž, str.85.

27 Marie-Louise von Franz, 1998 a 1999.

28 Oaklander, 2003, str. 88.

si, že jeho život a príbeh o ňom, tak ako si ho zvnútornil, nieje to isté, že o tej istej udalosti možno rozprávať príbeh niekoľkými rôznymi spôsobmi. Pomáha mu pretvoriť príbeh o sebe a vytvoriť nový a zdravší.

2 Naratívne postupy v teológii

Ak zmeníš svoje správanie nie pre zjavenú tvár, ktorá rozblčí tvoju novú lásku, ale pre slabé chvenie vzduchu, ktoré prináša iba neplodnú a prázdnu logiku, tak ťa odmietnem. (Antoine de Saint-Exupéry, Citadela)

Naratívne postupy v teológii sa uplatňujú v kázani ako hlásaní evanjelia, ktoré má naratívnu povahu, v didaktike, v pastorácii, v misii a vo všetkých oblastiach akademicky pestovanej teológie. V tejto práci sa budeme venovať hlavne biblii, ako zdroju príbehov v pastorácii. Sú reakciou na novú epistemologickú situáciu postmoderny.

Na začiatku tejto časti musím pripomenúť základné predpoklady, ktoré nám vôbec dovoľujú hovoriť o teológii v spojitosti s naratívными postupmi. Naše teologické skúmania, nech by viedli k akémukoľvek výsledku, majú začiatok v kresťanskej tradícii. V kresťanskej tradícii, ktorú preberáme, v kresťanskej tradícii s takými látkami, ktoré boli pre kresťanov vždy zjavením a teda vždy inšpiráciou, ku ktorej vždy odkazovali. Ústredným bodom bolo to, čo Biblia komunikovala vo forme naratívnych látok, a to hlavne narativitou života, smrti a zmŕtvychvstania Ježiša.

V naratívnej teológii je rozprávanie základnou formou biblickej teológie a spoločenstvo zboru je primárne nositeľom rozprávanej tradície. Rozprávať znamená sprostredkovať, ukazovať, nechať druhého osobne vnímať. Žiadne rozprávanie nestojí samo o sebe, každé nadväzuje na predchádzajúce, je zasadené v kontexte veľkého príbehu. Konkrétne spoločenstvo je tak spojené navzájom vedomím zasadenosti do jedného príbehu a to diachronne aj synchronne. Je vpletené do historického času, do príbehu dejín, ktorý začal dávno predtým než spoločenstvo vzniklo a bude pokračovať aj keď sa eventuálne spoločenstvo rozpadne, či zanikne. Zároveň je tu silné prepojenie súčasníkov, ktorí sa vzťahujú spoločne k jednému príbehu Biblie. Táto pluralita pohľadov dáva spoločenstvu potrebnú dynamiku vzťahov.

2.1 Biblia ako príbeh

Biblia predstavuje obrovskú spleť rozprávání, ktoré na seba často odkazujú. Ak sa pýtame celkovo po didaktike rozprávania v Biblii, potom sa stretávame

s pôvodnou rozprávačskou súvislosťou, nie so súvislosťou vytvorenou úmyselne redakčnou prácou. Stretávame sa tu s naviazaním, ktoré je prítomné s každým rozprávaním, s naviazaním na príbehy najstaršie, s narážkami na súčasné a susedné príbehy a s výhľadom na príbehy nasledujúce.²⁹ Naratívne postupy v teológii sa tak nezakladajú v prvom rade na poznaní hodnoty príbehu alebo na hlbokom porozumení vzťahu medzi svetom, človekom a príbehom.³⁰ Jedná sa o prostejší dôvod. Základným centrom teológie je zvesť o Ježišovi Kristovi, ktorá má naratívny charakter. Teológia je však už reflexiou tejto zvesti. Otvára sa nám tak dynamický trojuholník vzťahou medzi Písmom ako textom, Božím slovom ako tým, čo sa stáva a deje pri ľuďoch a s ľuďmi a teológiou, ako reflexiou tohoto pohybu a aj samotných vzťahov. Slovo Božie evidentne presahuje text a aj teológiu. Dáva celému trojuholníku pohyb. Text na druhej strane je nehybný. Je kanonicky uzavretý. To však nieje úplne pravda. Aj Písmo dýcha svojim pohybom napriek zviazaniu koncilmi do uzavretého celku. V prvom rade ide o preklad, ktorý je vždy výkladom. S istím nadsadením sa dá povedať, že tú nehybnú bibliu tvoríme stále my. Preto je dnes štandardným postupom pri exegézi biblického textu porovnávanie prekladov, ktoré má ukázať rôzne porozumenia textu v tradícií. Aj reformácia svojím programom „ad fontes“ – k prameňom, výrazne ovplyvnila tvar textu. Tým sa za základ prekladov SZ zobrala hebraika namiesto septuaginty, čoho dôsledkom bolo prakticky radikálna zmena biblie. Dodnes prežíva medzi kresťanmi mylné presvedčenie, že bližšie pravde je „staršie a originalnejšie“ čítanie. Mýtus o originálnom najstaršom texte sa rozpadá, pretože zaviedol vedcov do slepej uličky hľadania súkromných zápisníkov učedníkov pri skúmaní textu NZ, alebo sledovanie prepisovačských tradícií a ústnych tradícií pri SZ. Skúmanie „príbehu“ textov biblie pokračuje, ale s pokorným predpokladom, že najpôvodnejší text nenájdeme. Biblia je tak pohyblivým textom zasadená do konkrétnej kultúrnej situácie a tradície výkladu a teologických konceptov.

Biblia je podľa Baldermanna knihou učenia sa³¹. Je to kniha, ktorá chce človeka otvárať skúsenostiam, ktoré sú zdrojom nádeje³². Učenie sa je teda účelom

---

29 Filipi 2006.

30 V biblii vychádzajú príbehy z otázky „prečo?“, alebo „k čomu?“, teda otázky zmyslu. Etiologickým textom v biblii, teda tým, ktoré hľadajú vysvetlenie, prečo sa niečo stalo, alebo prečo sa niečo stalo práve tak, a tomu ako sa etiologické texty vzťahujú k „reálnej histórii“ sa venoval aj Burke O. Long v knihe „The problem of etiological narrativ in the old testament“, kde sa venuje etiologickým formulám.

31 Baldermann zaobchádza so slovami biblie v oblasti emocionálnej výchovy.

tejto knihy, ktorá obsahuje množstvo naratívnych látok (príbehy o láske, zúfalstve, radošti, utrpení, o cestách, o víťazstvách a porážkach, o smrti, o zrade). Cieľom tohto učenia je dospelosť. Cieľom je dospelosť, ktorá sa rodí v stretnutí medzi slovami biblie a človekom a rozvíja dialóg, ktorý pokračuje a trvá dlhšie ako samotné vyučovanie. Lebo skúsenosť Boha, z ktorej biblické texty vychádzajú a na ktorú ukazujú a ku ktorej vedú, je väčšia, než aby sa dala uchopiť do jednoznačne správnych viet. Baldermann tak pracuje s pohybom. Biblické texty vychádzajú so skúsenosti Boha a naopak skúsenosť Boha vychádza z biblických textov. Tento dialogický charakter biblického textu sa prenáša aj do formy práce s Bibliou.

Formou práce je najmä rozhovor – pre snahu pochopiť text je to najdôležitejšia metóda. Pýtame sa na skúsenosť ľudí, ktoré zodpovedajú slovám príbehu. Baldermann sa vzdáva jediného správneho riešenia, jediného správneho výkladu a hľadá najhlbší význam tam iba vo vzťahu ku konkrétnemu človeku. Kde text prehovorí a to ako prehovorí k človeku, tam je jeho zmysel, ktorý si nenárokujú generalizáciu. Zmysel má tak úplne individuálny charakter. Pravda je potom iba pravda vo vzťahu. Je relatívna (relatio – vzťahovať sa). Sme veľmi blízko tomu, ako naratívne techniky popisuje Čermák v psychológii.

Svojráz biblického rozprávania tkvie v tom: nikde sa nerozpráva len preto, aby sa zachytilo ako to bolo, ale čokoľvek sa rozpráva, aj keď sú to skúsenosti skazy, stáva sa to hlasom nádeje. Rozprávanie má skutočnosť otvárať, nie pristrihávať na požadovanú mieru. Na druhej strane, rozprávať, znamená vynechať. Z celku „skutočnosti“ sa vybrajú body, ktoré ukazujú nejakým konkrétnym smerom. Biblické rozprávania sú písané tak, aby sa aj sám čitateľ nechal textom polapiť.

Biblia obsahuje mnoho rozprávaných, naratívnych látok. Obsahuje aj množstvo iných látok, ktoré sa odvolávajú na príbeh. Od príbehu stvorenia sveta až po príbeh Ježiša Krista. V pozadí je obraz Boha, ktorý nieje v prvom rade charakterizovaný svojimi vlastnosťami, či nevyjadruje argumenty pre jeho bytie, ale ide o Boha konajúceho. Ako Filipi naznačuje, aj vyznania viery (či už starozákonné, či novozákonné) majú v sebe naratívne jadro.

„Soudím, že toto bylo nejhlubším důvodem, proč se křesťanská tradice nespokojila pouze s Pavlovými epistolami, které vyjadřují význam Ježíše Krista, víry v něj a důsledky, jež odtud plynou, a do sbírky autoritativních (kanonických) spisů

zařadila čtyři evangelia, jež jsou literárně pozdější, než Pavel, který k příběhu Ježíšovu odkazuje jen velmi sporadicky.³³

V biblických příbězích je vnitřní propojenost konání druhotná, prvotné je konání Boží – příběh je začleněn do Božího plánu, úmyslu, ať postavy sa chovajú akoby toho plánu nebolo. Príbehy postáv tak priamo, alebo nepriamo odkazujú ponad seba na dianie, ktoré ich prevyšuje. Implicitne je tak stále prítomný „veľký príbeh“ rozvíjajúceho sa vzťahu medzi človekom a Bohom.

2.2 Biblia a veľký príbeh

Už vyššie bolo spomenuté, že žijeme v dobe, ktorá je charakteristická neprítomnosťou „veľkého príbehu“³⁴, nárokujeceho si univerzálnu platnosť. Každý taký pokus je relativizovaný, ak nie už samotným svojim zámerom diskreditovaný. Neexistuje žiadna univerzálna teória, ktorá by získala súhlas väčšiny obyvateľstva. Náboženský pluralizmus, fragmentácia jednotlivých oblastí života, globalizácia, kríza vedy a ohrozenie terorizmom ako schopnosti obetovať svoj život v mene „náboženskej vášne“ tvoria spoločnosť skeptické a istým spôsobom alergickú na rétoriku predstavujúcu „veľký príbeh“. Pavel Filipy vo svojej knihe „Pozvání k naději“ súčasne kultúru opisuje spojením: „kultúra klipu“. „Klipovosť“ životného pocitu, ako rýchleho sledu jednotlivých epizód bez spojujúcej základnej línie je základom tejto metafory. Každá jednotlivá udalosť má nárok na vlastnú nezávislú existenciu sa tak stáva spochybnením skúsenosti dejinnosti. Život bez histórie.³⁵ Sú hlasy (napr. Tomáš Halík), ktorý píše médiam a žurnalizme moc vytvárať všeobecné porozumenie skutočnosti. Ja si však myslím, že už ani média nemajú takú moc. Reklama a reklamný priemysel tvorí človeka. Vytvára zmysel života a ponúka cesty ako ho naplniť. A aby sarkazmu nebolo dosť, samotný človek racionálne vie, a mnohokrát sa o tom aj sám presvedčil vlastnou skúsenosťou, že reklama nieje pravdivá.

Biblia ako zvesť o veľkom príbehu nemá v súčasnosti žiaden iný mocenský nástroj ako pozvanie. Sama sa netají svojím konceptom „veľkého príbehu“ a pozíva k minulosti a k budúcnosti človeka „kultúry klipu“, teda človeka bez minulosti a budúcnosti. Pozíva k porozumeniu samému sebe ako príbehu a pozýva k včleneniu tohoto jednotlivého do omnoho väčšieho príbehu. Pozýva nepozvateľného. Jazykom

---

33 Filippi 2006, str. 127-128.

34 Pojem, ktorý uviedol na scénu francúzsky filozof Jean-François Lyotard.

35 Filippi 2006, str. 135-136.

tohoto pozvania, ktoré nakoniec je schopné prehovoriť k človeku bez príbehu je paradoxne príbeh.

Biblický koncept „veľkého príbehu“ je problematický pre rovnaké dôvody, ako je problematický „veľký príbeh“ vedy, vládnej strany či nejakej televízie. Ide o argumenty zrodené v postmoderne. Teda, že veľký príbeh je sociálny konštrukt na jednej strane, na strane druhej, že ide o etický konštrukt, ktorý zmenšuje a potlačuje príbehy a skúsenosti, ktoré sa do „veľkého príbehu“ nehodia, a podporujú tie skúsenosti, ktoré „veľký príbeh“ potvrdzujú.

2.3 Ešte raz o príbehu: príbeh ako fikcia, alebo realita?

Literatúra a umenie ako vyjadrenie človeka pracuje s fikciou a fantáziou. Dokonca aj literatúra faktu je konštrukciou autora - ako musíme priznať po ére fenomenológie. Súčasné postmoderné zpochybnenie možnosti absolútneho poznania absolútnej pravdy spolu s renesanciou zmyslu pre príbeh, mýtus, rozprávku či pre umelecké diela, ktorým pripisujeme autoritu vo vedení nášho života sa dostáva posledné desaťročia do centra záujmu akademikov. Paradoxne po veľkom civilizačnom odmietnutí a otraseaní autorít cirkvi, vedy, vlády a po odmietnutí ich nároku na absolútny jazyk, sme pripravený nachádzať inšpiráciu v jazyku najrôznejšej literatúry. Po otraseaní a vyvrátení polarít v ktorej bolo možné rozdeľovať skúsenosti a realitu na objektívnu a subjektívnu, človek prichádza k jej ďalším. Nové paradigma obsahuje samo o sebe desivo znejúce tvrdenie, že neexistujú hranice medzi realitou a fikciou. Niet rozdielu v tom zmysle, že sme rovnako „reálny, skutočný“ ľudia ako fiktívne sú charakterové noviel a románov. Život je popisovaný ako príbeh a príbeh se úplne spojený so životom. Všetky naše skúsenosti s „druhým“ závisia od našej schopnosti „zbeletrizovať“ ich. Čítať iných ľudí alebo osobnosti takého, alebo takého druhu, s predpokladmi pre také, alebo onaké správanie. To a to, že z ich pohľadu sme tiež videný ako určitý „charakter“, nám umožňuje navzájom vstupovať do vzťahu. A naopak, neschopnosť interpretovať druhých ľudí ako charakterové osobnosti v zmyšľavnom kontinuu príbehu a interpretovanie ich správania ako nevypočítateľný zhluk akcií a emócií vedie k rôznym poruchám osobnosti. Schopnosť literatúry nahliadať do najrôznejších stránok ľudského života sa nezakladá na zdarilej podobnosti fikcie a reality, ale na zrozumiteľnosti príbehových odkazov k žitej skutočnosti čitateľa. Aké nové možnosti pohľadu na skúsenosť vlastného života a skúsenosť so sebou samým, so

svojim blížnym, so svetom odtiaľ získavam – alebo odmietnem? Ako otvorím, alebo zavriem skúsenosť novým dimenziám? Biblické príbehy smerujú k tomu, aby horizont čitateľa neuzatvárali, ale aby konfrontáciou s iným svetom ju otvorili novým možnosťami porozumenia a jednanja. Tak sa „realita“ a „fikcia“ zasnúbili v skutočnosť. Biblické príbehy sú teda literárne konštrukty. Využívajú všetky literárne prostriedky a stratégie rozprávania.

Prínos biblického príbehu Baldermann vidí v priblížení toho, čo bolo vzdialené. Robí to rôznymi prostriedkami: čas rozprávania, intenzita rozprávaného jazyka,... Tak sa podľa Baldermanna ustanovuje stále pokračujúci príbeh biblie. Príbeh s dialogickou štruktúrou, ktorý rozvíja stále nové a nové formy zaslúbenia. Rozprávanie vytvára súvislosť a spoločenstvo. Sme vložený do súvislostí, ktoré sme nevytvorili. Ovpływňujú nás rozhodnutia a činy ľudí, ktorých nepoznáme a naopak, my svojimi činmi ovpływňujeme iných.

Taktiež vedecká exegéza biblických textov, ktorá bola plodom osvietenstva, priniesla vedomie možnosti rozdielneho názoru a prinútila hľadať človeka v biblii iný typ autority ako bezbrehú poslušnosť vykladačskej tradícií autorít cirkvi. Toto oslobodenie sa však po čase stalo prekážkou. Mnohé z nástrojov exegézy zachvátil mor pozitivizmu. Význam textu sa dostal pod inú autoritu, autoritu teologického experta. Dejiny tradície, historicko-kritická exegéza, dejiny foriem, a ďalšie viedli k postoju, že ak sú ich techniky správne použité, výsledok bude jeden, jedna overiteľná pravda: „Nájdeme, čo chcel autor textu povedať.“ V súčasnosti máme pred sebou pluralitu mnohých metód, ktorými pristupujeme k textu. Biblická hermeneutika po Ecovi, Gadamerovi a Ricoeurovi si plne uvedomuje text ako nositeľa významu, prehovárajúceho k jednotlivcovi priamo, bez sprostredkovateľského „pravého výkladu“. Rečovosť nášho sveta je predpokladom toho, že tak starodávny text môže byť stále s čitateľom v živom vzťahu.

2.4 Pastoračia a príbeh

Sme v oblasti, ktorá je veľmi blízko k psychológii a často sa k terapeutickým postupom psychológie hlási. Avšak, tak ako neexistuje kresťanská fyzika, tak neexistuje kresťanská psychológia. Psychológia musí mlčať v otázke mystéria vzťahu človeka k bohu. Pojmy ako „hriech“ a „milosť“ nepatria do slovníka psychológie. A naopak, pastoračia nemá nárok zasahovať do čisto psychologických

výskumov.³⁶ V kresťanstve sa „uzdravovanie duší“ praktizovalo už niekoľko storočí pred Freudom. Základom pastorácie je hermeneutický vzťah, ktorý pomáha ľuďom poznávať lásku ako niečo čo môže byť prijaté a dané rešpektujúci autonómiu individuality a jej slobodu rozhodovania v politickom a kultúrnom kontexte v ktorom je zasadený.³⁷ My budeme sledovať ako sa v pastorácii pracuje s bibliou a s príbehom.

Existuje mnoho teologických prístupov v pastorácií. Nebudem ich na tomto priestore porovnávať, či konfrontovať. Zameriam sa na príbeh a príbehovosť.

Povedali sme, že v pastorácia je vstupovanie do hermeneutického vzťahu. Od hermeneutiky ako vede o výhľade textu je kúsok k hermeneutike ako vede o výklade „textu ľudského života“. Pastoračný pracovník je hlavne poslucháč a interpret príbehov na jednej strane, na strane druhej sám prináša príbeh svojho porozumenia životným skúsenostiam. Hermeneutická perspektíva je opodstatnená, pretože vidí ľudský jazyk (včetně teologického a psychologického) ako pokus preniknúť do mystéria ľudského porozumenia. Naše porozumenie je ohraničené horizontom našej skúsenosti. V pastoračnom rozhovore sa otvára nádej, že sa niečo nové môže objaviť v našom obmedzenom horizonte. Tak pastorácia viac ako používaním naučených techník je autentickým riešením ľudských problémov tvárou tvár „textu žijúceho ľudského dokumentu“. Samozrejme, že sa pohybujeme na kresťanskej pôde, čo implikuje odkaz na príbeh kresťanstva a tradície spoločenstva, z ktorej pastoračný pracovník a prípadne aj klient pochádzajú. Tak sa v pastorálnej starostlivosti prepája individuálny príbeh s nad-individuálnym.

Jedným z najinšpirujúcejším prístupom pre oblasť pastorácie a príbehu v pastorácie bola nepochybne práca Waltera Brueggemanna. Ten vychádza z presvedčenia, ktoré je vlastné súčasnosti, že mnoho z nášho poznania vyplýva zo súvislostí a perspektívy v ktorej sa nachádzame. To je postmoderný prístup zotázňujúci absolútne poznanie. Naše poznanie je tak kontextuálne a otvorené pluralizmu. V prístupe k textu a to najmä k textu biblickému sa tento prístup prejavuje uvoľnenosťou. Ide o to nechať text hovoriť samotný. Kríza moderny je práve v neustálom pokuse ovládnuť text, ktorý hovorí sám, novo a nepredvídateľne. Vyzýva preto k dôvere nechať text vo svojej špecifickosti a tak ho oslobodiť v spôsobe, akým prehovorí.

---

36 Lyall 2001, str. 27.

37 Lyall 2001, str.11-12.

Samozrejme, že pre Bruggemanna je Božia realita zdrojom zdravia. Základom pre pastoračnú starostlivosť, je preto pravdivosť biblického príbehu. Ako však biblické príbehy používajú svoju silu, ktorou premieňajú? Odpoveďou je mu poukaz k liturgii. Tak ako človeka mení to, že vstúpi do „rituálneho tanca“ tak človeka mení aj to, že vstúpi medzi mentálne kulisy príbehu. Preto je pre Bruggemana liturgia ďalším dôležitým partnerom pri pastorácii. Prináša hlas Boha do akokoľvek individuálneho príbehu jednotlivca.

2.4.1 Základné perspektívy biblického textu

Biblický poňatie má theocentrický charakter. Pastorácia a starostlivosť človeka o človeka je tak vždy v rámci Božej starostlivosti o stvorenie. Človek je charakterizovaný ako milovaný od Boha so slobodou vstupovať do vzťahu s Bohom. Ľudský život je charakterizovaný konečnosťou a porušenosťou. Biblický pohľad na starostlivosť nieje iba individuálna, ale má aj svoj spoločný rozmer – deje sa v širokom kontexte spoločenstva. Konkrétny človek nežije pred Bohom sám. Milosť, láska, pravda, sloboda pre neho od Boha sú pevne spojené s vedomím, že do tej istej lásky sú zahrnutí aj blížny. Biblická starostlivosť, nieje abstraktná, ani generalizujúca a ani hlavne spirituálna. Zameriava sa na konkrétnu základnú pomoc človeku. Ďalšou je nevyhnutná sloboda človeka byť sám sebou. A v neposlednej rade, že pastoračné prístupy biblickej starostlivosti sú charakterizované diverzitou. Nieje jedna metóda použitia a neexistuje konkrétny návod pre pastoračného pracovníka na stránkach Písma. Vždy je reakciou na konkrétne individuálne potreby človeka v špecifickej situácii. Novozákonný rozmer bibliie prináša do pastoračnej starostlivosti prvok evanjelia, ako radostnej zvesti.³⁸

2.5 Misia v pastorácii

Pastorácia má nepochybne aj misionársky rozmer. Misia a misionárske stratégie v posledných rokoch minulého storočia prekonali mnoho zmien. Pod tlakom kritiky boli cirkvi nútené prehodnotiť svoje základné postoje a postupy pri hlásaní evanjelia. Agresívna a manipulatívna evangelizácia, neschopnosť prijatia kultúrnej rozdiel danej krajiny, bezohľadné vnášanie etických noriem do nového kontextu, zneužívanie zúfalého postavenia človeka v nepriaznivom okamihu jeho života. To sú len niektoré z problematických momentov v smutnej histórii šírenia kresťanstva. To

---

38 Lyall, 2001.

sa týka aj misie vnútornej, teda zameranej do vnútra zboru, aj misie vonkajšej, teda cieľenej do spoločnosti za hranice zboru.

Pre vysvetlenie pojmu vnútorná misia iba dodám, že kresťanské spoločenstvá si už dávno uvedomili, že pre efektívne šírenie zvesti, je potrebné, aby členovia zboru boli zrelými kresťanmi schopnými byť v spoločnosti (v súčasnosti prevažne sekulárnej) svedkami viery. Práve v tých socio-ekonomicko-kultúrnych vzťahoch, v ktorých sa práve nachádzajú. Teda svedkami pre ľudí, s ktorými žijú najtesnejšie vzťahy. Mohutné rozšírenie vzdelávania, duchovných cvičení a spoločenstvo utužujúcich aktivít má však často za dôsledok uzavretie a naviazanie jednotlivca na konkrétny zbor, keďže mu napĺňa všetky sociálne a kultúrne potreby. Tieto snahy teda nakoniec viedli k neočakávateľne opačnému výsledku. Kresťan nebol schopný komunikovať a šíriť kresťanstvo v spoločnosti, pretože jeho jedinými priateľmi boli zase iba kresťania. Církevný život sa stále viac rozpadá na jednej strane na cirkvi liberálneho ladenia, na druhej strane v ustrašenú tradicionalistickú sektu.

Zahranická misia je spojená s charitatívnou pomocou, ktorá či chce, alebo nechce má politický rozmer. V južnej a latinskej amerike sa z takéhoto prístupu vyvinul fenomén teológie oslobodenia. Nechcem znižovať prínos tohoto prístupu a ani hodnotu pomoci prinášanej kresťanmi hlavne pre ľudí z tretieho sveta. Nevyhne sa však splošteniu: „Ja ti pomôžem, ty uver môjmu Bohu.“. Tak ako islamský radikáli pomáhajú ešte pred pár rokmi kresťanskému Čečensku v boji proti Ruskej federácii, my „predávame“ model „úspešného kresťana“. Svedectvo nie je predstaviť „triumfálny život“! Ide o stretnutie človeka s človekom. Sám Pavel v 2Kor 4,5-11 hovorí, že aby toto stretnutie mohlo autenticky prebehnúť musíme byť transparentní. Ide o odkrytie vlastných slabostí. Ak neukážeme hlinenú nádobu, zakryjeme Božiu moc.

Misia a pastoračia inšpirovaná naratívnu teológiou, ktorú tu skúsím načrtnúť je teda náročnejšia. Kládne na kresťana váhu cesty. Cesty do naratívneho sveta osloveného. Pastoračný pracovník sa učí jazyk druhého človeka, ako jazyk celého nového sveta, novej kultúry. Učí sa báť jeho strachmi a bojovať jeho boje. V tomto novom naratívnom kontexte je autentickým svedkom kresťanskej viery, ktorá je zrazu komunikovateľná a zrozumiteľná. Svedectvo je jednoduché bytie v pravde.

Učeník je vyzvaný k misii Ježišom v Mt 28,18-20 (všetci sme tu povolani k misii krstom, teda vnorením do tajomstva trojjediného Boha). Ide o aktívne vychádzanie. Tradičná misia je v kríze, pretože chápala toto aktívne vychádzanie tak,

že celosť života rozkladala na polarity, s ktorými si človek nevedel rady: „život v spoločnosti alebo misia?“, „dievča alebo misia?“, „práca alebo misia?“,... . Tak vzniká napätie aj výčitky, že to najdôležitejšie sa rozpadá. Život sám je ale misia. Prejsť dôkladne a zodpovedne všetkými problémami života. A na to potrebujeme celý život, celú jeho šírku, dĺžku a hĺbku.

Samozrejme, že je tu aj rozmer služby. Služby, ktorá je bytím v láske. Služby, ktorá vníma potreby iných a napĺňa tie potreby, ktoré iní cítia ako potreby. Aj rozmer adorácie, túžby po sláve a ďalšie.

Dôležité je na naratívnom poňatí misie to, že misionár vníma sám seba ako poslaného, a celý svoj život ako list od Boha. Doručený ho musí otvoriť a čítať. Rozohráva sa celá nádherná hermeneutická hra dialógu v ktorom sa zjavuje Boh. Je potom jedno v akom kontexte sa misia žije.

Skusme nakoniec spolu s nemeckým teológom Metzom zmeniť perspektívu:

„Metanoia, obrácení a exodus nejsou jen morální či pedagogické, ale též veskrze noetické kategorie. Příběhy obrácení a exodu neslouží jen k dramatickému vyšperkování předem dané „čisté“ theologie; spíše náležejí k samému základnímu postupu theologie. Vzhledem k tomu, že myšlenka Boha má tento praktický ráz, má řeč o Bohu ... zcela bytostně a nevyhnutelně strukturu vzpomínání a vyprávění. ... Zde (v novozákonních příbězích následování) neexistuje adekvátní rozlišení mezi vyprávěním a příkazem.“³⁹.

Metz vyjadruje presvedčenie, že biblická a kresťanská myšlienka Boha je myšlienka bytostne praktická a teda politická. Viera kresťanov je prax v dejinách a spoločnosti. Spomienka a rozprávanie majú v jeho teológii fundamentálny význam, pretože zabezpečujú trvanie dejinnej identity, tak ako sme to načrtli vyššie. Aj pre Metza je dôležité, aby kresťania sa nestávali adresátmi rozpomínania na Boha, ale jeho nositeľmi.

---

39 Metz 1994, str 13-14.

3 Je možný pokus o konfrontáciu?

Lebo protiklady sú vynálezom reči,
ktorá pomotá to, o čom si myslí, že
uchopuje. (Antoine de Saint-Exupéry,
Citadela)

Pavel Raus identifikuje v súčasnej literatúre štyri základné poňatia vzťahu psychológie a teológie.⁴⁰ Stúpenci konfliktného modelu sú presvedčení, že psychológia a teológia sú v rozpore a odmietajú druhý pohľad pokladajú ho za škodlivý.

Aditívny model sa snaží vyťažiť pre svoj obor to použiteľné z oboru druhého. Selektívne sú vyberané myšlienky, ktoré sa do základného systému hodia.

Paralelný model je prezentáciou stanoviska, že psychológia a teológia platia súčasne. Tieto dve disciplíny nemôžu byť v konflikte, pretože každá z nich sa pohybuje na inak vymedzenom priestore. Myslenie sa pohybuje v dvoch rovinách medzi ktorými neexistuje žiadne prepojenie, len si treba uvedomiť, v ktorej oblasti sa práve pohybujeme.

Integračný model poukazuje na oblasť prieniku, ktorá je medzi oboma disciplínami. Integračný model vychádza z toho, že táto oblasť je dostatočne široká, aby bolo možné integrovať psychologické poznatky do teologického systému. Pri tom sa ale nezanedbáva, že psychológia a teológia majú odlišné predpoklady a navzájom odlišné ciele, ktoré sledujú.

Ak pracovne akceptujeme toto rozdelenie, tak príkladom aditívneho modelu by mohlo byť prepojenie naratívnej psychológie a naratívnej teológie ako nám ju predstavuje knižka Remeša a Halamovej: „Nahá žena na střeše.“ s podtitulom: „Psychoterapeutické aspekty biblických príbehů.“. Autori sú inšpirovaný terapeutickými postupmi z 30.-tych rokov minulého storočia. Išlo o program pracujúci s polaritou hriechu a milosti. Vychádza z kresťanského predpokladu, že človek je neschopný vlastným úsilím vyriešiť svoj problém. Po uvedomení si tejto bezmocnosti a po jej prijatí je odkázaný na milosť Boha. „Cesta k Bohu vede spíše oklikami a bludnými steskami, různými krachy a zklamániami nad sebou. Vůči Bohu mne neotvára ani tak má vlastní ctnost jako spíše moje slabost, moje nemohoucnost,

ba dokonca i mŕj hŕich“⁴¹ ako píše katolícky teológ Anselm Grün vo svojej knižke „Spiritualita zdola“. Aj ním je uvedený prístup inšpirovaný. Program teda pristupuje k človeku ako vzťahovej bytosti. Tá je utkaná zo sietí vzťahov k sebe samému, k iným ľuďom a k Bohu. A všetky tieto oblasti sa snaží liečiť. Spomínaná kniha vstupuje do biblických príbehov a odкрýva psychologický cenný materiál. Biblické príbehy chápe ako symbolické zrkadlo ľudských životných príbehov. Preto sa orientuje na existenciálne zasiahnutie poslucháča. Psychoterapia je potom o „oslovení novými souvislostmi a o schopnosti vidět věci jinak.“⁴²

S integračným porozumením vzťahu oboch disciplín pracuje aj táto práca. Biblia nie je terapeutickou knihou a ani nebola písaná ako kniha príbehov, určených k terapii. Napriek tomu sú biblické príbehy využívané k terapeutickým cieľom.

Na druhej strane je integračný model, ako aj samotné rozdelenie do týchto štyroch skupín, obmedzujúcim zúžením problematiky. Štyri modeli predpokladajú dvoch partnerov (psychológiu a teológiu) a „nezávislého pozorovateľa“, ktorý vzťah dvoch partnerov hodnotí a kategorizuje. Zabúda sa na to, že všetci „traja“ sú úplne ponorení v jednom príbehu ľudského myslenia. Odpoveď na vzťah disciplín bude vždy konštruktom, pokiaľ nezahrne neschopnosť vystúpenia z príbehu.

Napriek tomu otázka vzťahu je legitímna, avšak iba do určitej miery. Už samotný „príbeh“ je totiž predovšetkým vzťah. Kvalitatívny vzťah vinúci sa skrze čas a skrze priestor. Príbeh národa, príbeh lesa, príbeh rieky, príbeh atómu, príbeh zeme, príbeh ľudského myslenia, príbeh konkrétneho človeka. Ani kauzalita, ani chemické rovnice, ani náhodné „tu a teraz“, ale sieť vzťahov navzájom sa ovplyvňujúcich častí, ktoré sú sami o sebe príbehmi. Byť človekom, znamená žiť svoj život ako príbeh. Kontinuálny proces premien najrôznejších funkcií života a najrôznorodjších vzťahov. Nakoniec kultúra uprostred ktorej žijeme, spolu s fenoménom vedeckej psychológie a teológie, dýcha kresťanskou tradíciou. A tá sa odvoláva na príbeh, ktorým Boh komunikuje. Akoby „jazykom Boha“ bol príbeh. Biblia, ako svedectvo o Bohu, je knihou úchvatných príbehov. Príbeh sa tak stáva miestom, v ktorom sa perspektíva Boha a perspektíva ľudí stretá. To je prekvapivé zistenie, ale je to tak. V základoch našej morálky a celkovo v sociálnej a ekonomickej usporiadanosti sú príbehy. Príbeh je neustále otvorený k novým a novým interpretáciám. Možno práve preto kresťania nazývajú svoju knihu „živou“.

---

41 Grün 2002, str.5.

42 Remeš 2004, str. 10.

Veriaci sa k textom obracajú, modlia sa ich a spievajú už tisícročia a tak v nich nachádzajú slová pre svoje osobné zápasy v rozličných dejinných situáciách. V jedinečnosti kultúrneho prostredia, v jedinečnosti každého jednotlivého života. Možno vďaka tomu sa mohlo zrodiť osvietenstvo so svojím vedomím možnosti odlišného významu, ktorý sa tak ťažko rodí v islamských krajinách formovaných hlavne právnickými sentenciami.

Ako ukázali výskumy vývojovej psychológie a skúsenosti Baldermanna, príbeh a ľudský život je v detstve takmer hmatateľne prepojený. Didaktické možnosti príbehu sú potom ohromné. Nepotrebuje racionalizovať a vysvetľovať deťom príbehy do detailov. To isté platí aj o človeku akokoľvek starom. Samozrejme, že s vekom, skúsenosťami, s rozvojom verbálnych funkcií, s osvojením si jazykových hier spoločnosti a myšlienkových postupov sa mení aj intencia príbehu.

S Bruggemannom však budeme dostatočne slobodný nechať pôsobiť samotný príbeh na človeka bez uzavretého normatívneho výkladu. To platí aj o príbehu „vzťahu psychológie a teológie“.

3.1 Skúsenosť skutočnosti – všetko postavené na hlavu

Podme ešte ďalej v otázke po konfrontácii oboch disciplín sa dostávame až na hranice komunikovateľnosti. Čím viac sa v komunikácii spoliehame na určitý druh znakovkej sústavy, tým viac sa nám primárna vrstva skutočnosti vzdáľuje.⁴³ Prítom platí, že čím lepšie je schopný systém danej znakovkej sústavy zjednotiť našu pozornosť, tým viac sa obrazy evokované touto sústavou zdajú skutočnejšie. Slová sa v našej myslí premieňajú na zvláštny útvar, ktorý je viac alebo menej schopný simulovať „realitu“. Naučiť sa byť súčasťou tejto simulovanej reality je základom moderne poňatej výchovy. K tejto problematike sa vyjadruje Katarína Šedá v projekte „Výchova dieťaťa“. Tri snímky sú minimalistickou videovou tautológiou samotného názvu. V „Opičení po matke“, sa dieťa (samotná autorka) opičí po matke, ktorá vyvesuje na záhrade prádlo. Dvojníkom svojho otca sa dieťa stáva počas hrabania lístia na záhrade. Na prechádzke po okolí si rodičia s dieťaťom role vymenia.

Prečo sa ale Katka Šedá jednoducho nespýta: „Čo ste dnes robili?“. Bol by v odpovedi nejaký rozdiel? Otec by povedal, že hrabal lístie a maminka, že prádlo už vyvesila. Napriek hypoteticky novým kvalitám týchto výpovedí, by tak z onoho

---

⁴³ Tak v duchu post-štrukturalizmu.

v určitom zmysle absolútneho rozprávania, ktoré dieťa počúvalo doslova „na vlastnej koži“ zostala iba drobná, intelektuálne registrované informácia. Slová, akokoľvek doslovné sa tu zrazu javia ako metafory.

„Tak snáď všetko nie sú len slová“, povzdychneme si, bereme do rúk hrable a nechávame si rozprávať príbeh, ktorý bude odpoveďou na otázku: „Čo si dnes robil?“. Pozorujeme pohyb vykonávaný naším telom, tiene jabloní, sviežosť letného vzduchu zmiešaný s vôňou posekanej trávy, uvedomujeme si hladkosť vyleštenej rúčky .... Stojíme v náhlom onemení na záhrade, kde sa nikto nepotrebuje s nikým rozprávať, pretože všetci všetko vedia.

Z nášeho diváckeho opojenia nás vytrhne okamih, keď si uvedomíme, že konkrétny hmatový vnem je nám predmetom, ktorý práve držíme v rukách sprostredkovaný. Následne sa ukáže, že tento vnem je vlastne poukazom na to, ako máme hrable správne držať, aby sme vykonávali chcený pohyb. V ďalšej vrstve sa ukáže, že onen nami navrhnutý pohyb je vlastne paralela pohybu niekoho iného. Dôjde nám, že sme sa opäť ocitli uprostred ďalšieho reťazca odkazov a poukazov. „Tak to asi preda boli len slova“, napadne nás. Máme chuť zahodiť hrable, pretože teraz už je jasné, že odnikadiaľ, než z „druhej ruky“, byť proste nemôžu.

A tak sa znenazdajky, akoby náhodou, dostaneme až k samotnej otázke, ktorá keby k nej nevedla tak neobvyklá cesta, by znela prázdne: „Čo je to vlastne skutočnosť?“. Som za to, že vzťah medzi naratívnu psychológiou a naratívnu teológiou z naratívnej pozície nemožno postihnúť a popísať. Je možno ho „len“ žiť.

4 Záver

V tejto práci sme sa dostali na záver. Tvorí človek príbeh, alebo príbeh človeka? To bola jedna z otázok, ktorú sme si v úvode položili. Položili s predporozumením, že sa jedná o uzavretý kruh. Človek a rozprávaný príbeh tvoria dvojicu. To nie je prekvapujúce, keďže základná otázka, ktorú si kladie naratívny prístup je: „Čo bolo povedané?“.

Ďalšou otázkou položenou v úvode bolo, ako do tohto uzavretého kruhu vstúpil a vstupuje Boh? Odpoveď zástancov naratívneho prístupu je, že skrze príbeh. Príbeh stávajúci sa skutočnosťou pre poslucháčov pri rozprávaní. Príbeh konajúceho Hospodina, príbeh žitý Ježišom Kristom a príbeh rozprávaný. Skrze príbeh, ktorý ponúka alternatívny pohľad na žitú verziu reality, alebo preznačuje dominantnú verziu reality.⁴⁴ Ak chceme zmeniť identitu, musíme zmeniť meno. Možno sme teda tak trochu nahliadli do tajomstva, čo to znamená mať meno v Kristovi, alebo čo to znamená mať, meno, ktoré pozná iba Boh.

Ostáva nám venovať sa otázke prečo narativityta, čo sú silné stránky tohto prístupu a kde sú slabiny.

Biblia, ako centrálny dokument kresťanskej tradície obsahuje množstvo nenaratívnej látky. Príbeh, na rozdiel od právnych nariadení, rodokmeňov alebo etických maxim, je vždy otvorený novým a novým interpretáciám. Samotný príbeh je tak predpokladom k pluralite, k vedomiu možnosti odlišnosti. Zakladá dialóg s možnosťou zaujatia najrôznohodejšieho stanoviska. Vytvára tak priestor nie len pre kritické myslenie, ale aj možnosť nesúhlasu, skepsu či iróniu. Odvážim sa povedať, že veľká časť humoru je postavená na príbehu. Veď možno práve pre príbeh, a jeho vždy nové chápanie, sa myslenie a svet európskej civilizácie, hlásiacej sa k judaizmu, kresťanstvu a helenizmu ako k svojim trom základným pilierom, menili tak dynamicky najmä od dôb osvietenstva.

Zdravie človeka žijúceho uprostred konkrétnej spoločnosti nepochybne súvisí s porozumením jeho základných štruktúr. Frankl vo svojich prednáškach, ktoré vyšli v knižke „Vůle ke smyslu“ upozorňuje na úzku súvislosť zdravia človeka s pocitom

---

43 Brueggemann, 1997.

zmyslu, zmysluplnosti. Zmysel vzniká v poskladaní jednotlivostí skutočnosti v zrozumiteľný obraz, ktorý má dynamický aj statický prvok – tak ako náš život je dynamický, rozvíjajúci sa v čase a priestore a prvok statický, teda stále som to „ja“ – ten istý človek s tým istým menom. Príbeh je konštruktom, ktorý spája tieto body do zmysluplných celkov. To je terapeutický prínos naratívnych látok.

Niektorých slabých stránok naratívnych prístupov som sa už dotkol. Samotné spracovanie tejto práce ukázalo slepé uličky. Príbeh je vždy konštruktom. Jazyk štruktúruje skutočnosť tak ako ju vnímame a skúsenosť skutočnosti modeluje jazyk. Žiadny pevný záchytný bod. Naratívne prístupy v psychológii sa nedajú teoreticky vyučovať, dôležitá je prax, ktoré však nevytvára predpoklady k rastúcej možnosti úspechu s rastúcim používaním metódy. Preto sa doporučuje používať naratívne techniky ako doplnkovú metódu.

Naratívne prístupy prežívajú v súčasnosti renesanciu. Možno práve preto, že sú reakciou na sklamanie z neschopnosti uchopiť skúsenosť človeka exaktnými vedami. Odcudzenie sa vedy súčasnému človeku nás vedie naspäť k nejasnému, rozmazanému, tajomnému, otvorenému ktoré viacej korešponduje s konkrétnou skúsenosťou sveta tak, ako ho prežívame, než je zúžené číslo, či zákony formálnej logiky.

5.1 Výklad príbehu o narodení Samuela – 1 Sam 1kap.

Je mnoho metód ako pracovať s textom. V naratívnych prístupoch hrá podstatnú úlohu postava. Tento výklad teda bude sledovať jednotlivé postavy. Uvedený text príbehu je z biblie kralickej.

Byl jeden muž z Ramatajim-sófimu, z Efrajimského pohoří; jmenoval se Elkána. Byl to Efratejec, syn Jeróchama, syna Elíhúa, syna Tochúa, syna Súfova.

Měl dvě ženy: jedna se jmenovala Chana a druhá Penina. Penina měla děti, Chana děti neměla.

Ten muž putoval rok co rok ze svého města, aby se klaněl Hospodinu zástupů a obětoval mu v Šílu. Tam byli Hospodinovými kněžskými dva synové Elího, Chofní a Pinchas.

Když nastal den, kdy Elkána obětoval, dával své ženě Penině i všem jejím synům a dcerám díly z obětí.

Chaně pak dával dvojnásobný díl, protože Chanu miloval; Hospodin však uzavřel její lůno.

Její protivnice ji ustavičně urážela, že Hospodin uzavřel její lůno, jen aby jí dráždila.

Tak tomu bývalo každého roku. Pokaždé, když putovala do Hospodinova domu, tak ji urážela, že Chana pro pláč ani nejedla.

Její muž Elkána ji uklidňoval: "Chano, proč pláčeš? Proč nejíš? Proč jsi tak ztrápená? Což já pro tebe neznamenám víc než deset synů?"

Jednou, když v Šílu pojedli a popili, Chana vstala, zatímco kněz Elí seděl na stolci u veřejí Hospodinova chrámu, a v hořkosti duše se modlíla k Hospodinu a usedavě plakala.

Složila slib. Řekla: "Hospodine zástupů, jestliže opravdu shlédneš na ponížení své služebnice a rozpomeněš se na mne, jestliže na svou služebnici nezapomeneš, ale daruješ své služebnici mužského potomka, daruji je tobě, Hospodine, na celý život; břitva se Složila slib. Řekla: "Hospodine zástupů, jestliže opravdu shlédneš na ponížení své služebnice a rozpomeněš se na mne, jestliže na svou služebnici nezapomeneš, ale daruješ své služebnici mužského potomka, daruji je tobě, Hospodine, na celý život; břitva se

jeho hlavy nedotkne." jeho hlavy nedotkne."

Když se před Hospodinem tolik modlíla, Elí dával pozor na její ústa.

Chana hovořila jen v srdci a pouze její rty se pohybovaly, ale její hlas nebylo slyšet, takže ji Elí pokládal za opilou. Řekl jí proto: "Jak dlouho budeš opilá? Zanech už vína!"

Ale Chana odpověděla: "Nikoli, můj pane; jsem žena hluboce zarmoucená. Nepila jsem víno ani jiný opojný nápoj, pouze jsem vylévala před Hospodinem svou duši.

Nepokládej svou služebnici za ženu ničemnou. Vždyť až dosud jsem mluvila ze své velké beznaděje a žalosti."

Elí odpověděl: "Jdi v pokoji. Bůh Izraele ti dá, zač jsi ho tak naléhavě prosila."

Ona na to řekla: "Kéž tvá služebnice najde u tebe milost!" Potom ta žena šla svou cestou, pojedla a její tvář už nebyla smutná.

Za časného jitra se poklonili před Hospodinem a vrátili se. Když přišli do svého domu do Rámy, Elkána poznal svou ženu Chanu a Hospodin se na ni rozpomenul.

Chana otěhotněla, a než uplynul rok, porodila syna a pojmenovala ho Samuel (to je Vyslyšel Bůh). Řekla: "Vždyť jsem si ho vyprosila od Hospodina."

Ten muž Elkána putoval opět s celým svým domem, aby Hospodinu obětoval výroční oběť a splnil svůj slib.

Ale Chana s ním neputovala. Řekla svému muži: "Až bude chlapec odstaven, přivedu ho, aby se ukázal před Hospodinem a zůstal tam navždy."

Nato jí její muž Elkána odpověděl: "Učiň, co pokládáš za dobré. Zůstaň, dokud ho neodstavíš. Kéž Hospodin utvrdí své slovo!"

Žena tedy zůstávala doma a kojila svého synka, dokud ho neodstavila.

Když ho odstavila, vzala ho s sebou, a s ním tři býčky, jednu éfu bílé mouky a měch vína, a uvedla ho do Hospodinova domu v Šílu. Chlapec byl ještě malý.

Porazili býčka a uvedli chlapce k Elímu.

Chana řekla: "Dovol, můj pane, při tvém životě, můj pane, já jsem ta žena, která tu stála u tebe a modlíla se k Hospodinu.

Modlíla jsem se za tohoto chlapce a Hospodin mi dal, zač jsem ho tak naléhavě prosila.

Vyprosila jsem si ho přece od Hospodina, aby byl jeho po všechny dny, co bude živ. Je vyprošený pro Hospodina." I poklonil se tam Hospodinu.

Na prvý pohľad ide v príbehu o vypočítanie modlitby, ale ak sa nachvíľu zamyslíte, objavíme v tomto príbehu mnoho prinajmenej prekvapujúcich momentov, ktoré vyrušujú.

Tak napríklad sa na začiatku príbehu sa zoznámime so ženou, ktoré je veľmi nešťastná. Dozvieme sa, že dôvodom jej smútku, ktorý prechádza až do depresie je to, nemá dieťa⁴⁵.

Táto žena je na začiatku príbehu smutná, lebo nemá dieťa. Na konci stojí tá istá žena znova bez dieťaťa, ale je šťastná – počujeme ju spievať. Žena, ktorá tak veľmi túži po svojej hodnote, že celý svoj horizont života zúži na seba samú a na tento jediný cieľ, sa na konci príbehu mení na radostnú ženu, ktorá to dieťa nemá, odovzdá ho. Hrozne divné, čo sa tam stalo?

Alebo zaznie v našom príbehu prosba, modlitba, ktorá bude vypočutá. Ale nachádzame divnú postupnosť. Normálne by sme čakali postupnosť:

modlitba, prosba – splnenie – radosť.

V našom texte je niečo obrátené:

prosba – radosť – splnenie.

Divné. Radosť predchádza splneniu. Čo to má znamenať?

Podme sa zastaviť u príbehu jednotlivých postáv.

PENINNA

Ešte skôr, ako sa budem venovať Anne, zastavme sa u ostatných postáv. Taká Pennina. V úvode príbehu je informácia pre čitateľa, vyjadrenie poznania, že Hospodin zavrel Annine lono. Tá veta je vyjadrením porozumenia duchovnej skutočnosti. Hneď vzápätí túto vetu počujeme v Peninných ústach. Ale nie ako vyjadrenie porozumenia, ale v kontexte, v ktorom musela byť bolestivá. Hlboký výhľad do skutočnosti sa mení na zbraň. A naozaj potom vidíme Annu plakať. Jednoduchá krátka veta, ktorá však obsahuje veľké TY. „Ty si tá, ktorej Hospodin zavrel lono, Ty si tá, ktorá stojí mimo Božiu tvorivú silu. Mimo Hospodinovu tvorbu, ktorej základnou charakteristikou je dar života. Ty si mŕtva vetva na strome.“ Peninnin výrok neobsahuje iba veľké obviňujúce TY, ale ešte väčšie nevyslovené, ale hlučné seba oslavujúce JA. „Ja som tá, ktorá má dieťa, ja som Bohom chcená. Ja som tvorená.“ To všetko v kontexte slávnosti, kde majú byť všetci veselí. Viete slávnosť je na to, aby sa oslavovalo. Nech sa oslavuje čokoľvek, vždy je v každej

---

45 Je nešťastná, že nespĺňa základné požiadavky toho, čo znamená byť ženou v súdobom kultúrnom prostredí. Patologicky naviazaná na kultúrne-sociologickú rolu matky prechádza šialenstvom až k radosti.

slávnosti implicitne oslavovaný aj život, ako rámec v ktorom sa oslava vôbec koná. Namiesto pozvania k radosti má Peninna pre Annu iba opovrhovanie.

Dost' škaredo hovorím o Peninne, nie? Veď som ju práve obvinil z hrozných vecí. My sa ani nedozvedáme ako pokračuje Peninnin príbeh. Ak by sa objavila na konci, bol by to krásny symetrický príbeh: Z pohľadu Anny: tri stretnutia – narodenie Samuela – tri stretnutia. Ona tam nakoniec aj je v tom tichu. Peninna mlčí. Zostáva za oponou. To sa stáva nám ľuďom. Je nás veľa počuť, sme múdri a keď sa situácia zmení, zrazu zmizneme.

Peninna nás učí jednej pravde, a to tej, že každé seba hlbšie porozumenie je zneužitelné. Každá pravda, nech by sa dotýkala aj samotného Boha.

Narodenie Samuela nie je v prvom rade záchranou Anny. Ale príležitosťou pre Annu a príležitosťou aj pre Peninnu. Samotným narodením sa nič nerieši - pre Annu mohol byť Samuel dôvodom k pýche. Mohla ísť a vrátiť to všetko Peninne aj s úrokami. Ten istý Samuel, tá istá udalosť sa mohla stať príležitosťou k hádkam, ale aj vyučujúcou udalosťou pre Peninnu – ktorá sa možno teraz zakúša chlieb pokory. Pokora, ktorá ju vnútorne mení. Samuel je hlavne pozvaním k oslave. Nie len pre Annu, ale aj pre Peninnu a ako uvidíme aj pre ostatných.

„Hospodin zatvára a otvára lono.“ Hospodin tvorí životom. Tvorí tak, že vytvára dialóg, ktorý je životom. Na jeho tvorivý moment máme slobodu odpovedať rôzne. Niekedy je to tvorivý moment, ktorý nás poníži a zahanbí, ak Peninnu. Zámerom aj napriek bolesti a zahanbeniu nie je nás diskreditovať, nie je nás zosmiešniť, nie je nás zničiť, ale pozvať k oslave, k zdraviu radosti, k oddanosti životu. Ak Boh je vo svojej podstate život, tak ako ináč nás ma učiť ako životom? Náš život je nám tak daný ako príležitosť sa zamilovať do krásy života. Anna vo svojej blúznivosti je úplne slepá k životu. Jej stupňujúca sa depresia sa obracia proti všetkým (manželovi) a celému svetu v deštruktívnom konaní proti sebe. Samovražedným konaním zabíja Boha, lebo Boh je iba ako jej Boh. Vypätosť celej situácie je vyjadrená tými slovami ktorými je uvedená jej modlitba a aj samotnými slovami modlitby. Sú to takmer najtvrdšie nadávky. (*vlastný preklad*)

ELKANA

Dobre, tak poďme ďalej. Elkána. Čo o ňom vieme? V prvom rade je hneď na začiatku rodokmeň. Ide o zhustený záznam náboženského života, náboženského pohybu - uprostred jednej rodiny. Neizraelské mená naznačujú nie izraelský pôvod.

Nejaká Efrat'anská rodina sa postupne blíži až pred nami stojí Elkána (preklad: „*ten, ktorého Boh získal, stvoril*“) Rodina, ktorá bola za hranicami je pozvaná postupne až do chrámu Hospodinovho, kde každoročne oslavuje. Paradoxne v tom chráme nachádzame Elího („*môj Boh je on*“, myslí sa Hospodin), ktorý ako uvidíme je úplne mimo, úplne slepý. Elkána a jeho rodokmeň nás učí vnímať nový rozmer dejín a času. Vzťahujeme sa k sebe samým, tak, ako príbehu v ktorom som hlavným hrdinom. To je v poriadku. Tu je však načrtnutá ďaleko širšia perspektíva. Môj život je votkaný do príbehu, ktorý ma presahuje. Božie konanie so mnou začalo dávno skôr ako som to vedel a bude pokračovať aj potom ako stratím vedomie o sebe. Áno, sme úplne slobodné, autonómne a individuálne bytosti - Ale všetci vieme, že sme aj otrokmi určitých daností. Všetci si dedične nesieme rôzne fyzické a psychické bremená našich rodín, všetci sme zasadený do konkrétneho sociálneho a kultúrneho prostredia, voči ktorému sme viac či menej neslobodný. Takýto veľký Boží príbeh, v ktorom som postavou v reťazi postáv, je nádejou, ktorá nás otvára Božiemu tvoriacemu procesu. Boh s našimi patológiami pracuje ďalej. Kresťania používajú slovo „byť premenený Bohom“. To neznamená úplne popretie starého chorého, ale vstúpenie života so rany. Vstúpenie života, ktorý ranu pretvorí na dar. V krízach a slabostiach najčastejšie zažívame Božiu prítomnosť práve preto, pretože je to najvlastnejší priestor, ktorým Boh vstupuje do našich slabostí a patológií. Cez naše slabiny s nami hovorí a premieňa ich na špecifické dary.

Božie konanie je proces ktorý nás prekračuje. Sú psychické rany a bremená ktoré si nesieme celý život a prenášame ich ďalej do rodiny a spoločnosti a nikdy sa možno úplne nevylicíme. Táto perspektíva veľkého príbehu nás otvára nádeji, že Boh pracuje a premieňa. – A ako máme skúsenosť, veľmi často prekvapujúcim nečakaným spôsobom. To je nádej, ktorá jediná je schopná vidieť samotnú nepreniknuteľnú hmlu utrpenia ako jeden krok na ceste. To je nádej, ktorá nás jediná skrze túto hmlu uschopňuje prejsť.

Vráťme sa k nášmu príbehu. Elkána má rolu manžela s rodinného liturgistu. Svoj vzťah k Bohu vyjadruje každoročným putovaním, obetovaním a oslavovaním. Vidíme ho ako vníma problém a snaží sa zintenzívniť svoju zbožnosť. Vidíme aj, že motívom je láska – pretože Annu miloval, obetoval dvojnásobný diel. Samozrejme ho Annine stavy zraňujú, pretože Anna ide tak ďaleko, že spochybňuje ich manželstvo. „Či som Ti neni lepší ako 10 synov?“ Počujeme zraneného človeka. „Anna, či sú ti prednejší nejaký 10 fiktívny synovia predo mnou - manželom, ktorý

ťa miluje? Miluješ ma vôbec?“ Všetci vieme ako nepríjemná je táto otázka. Vyznať lásku na požiadanie? To protirečí základnému charakteru lásky. Samozrejme, že Anna nemohla odpovedať a jedinou jej odpoveďou bol útek. Ak zoberieme vážne jej bytostnú túžbu po dieťati a predpokladanú lásku k mužovi, tak nemohla nič odpovedať bez popretia jedného, alebo druhého.

Elkána asi nevie čo sa stalo v chráme, každopádne sa mu vracia zmenená žena, ktorá odpovedá na stále vo vzduchu visiacu otázku tak, ako je to láske vlastné – teda konkrétnym činom. Tu je to milovanie. Nie v krčovitej úzkosti: „Vyjde to tentoraz – či to nevyjde?“ V tom milovaní sa spája láska k manželovi a jej bytostná túžba po deťoch. Ani jedno neslúži ako účel druhému. Milovanie v radosti. Anna bola zmenená skôr, ako prišiel Samuel, skôr ako sa spolu milovali. K tej premene sa vrátíme ešte neskôr.

Sledujem ešte chvíľu Elkánu. Po narodení Samuela nasleduje zvláštny dialóg. Dôsledný liturgista sa zachová až prekvapujúco liberálne. Necháva Annu doma a sám ide splniť svoj sľub. Slabinou liturgistu je slepota k spiritualite iného. Často sa stane, že tlačí svoje okolie k rovnakému typu prejavovanej zbožnosti. Tak obetovával aj za svoje ženy. Elkána prichádza na to, že Boh aj mimo oficiálnych pravidiel nachádza cestu k človeku. Nakoniec liturgické pravidlá vymyslel len človek. Boh ich presahuje. Kto iný ako Elkána to mal vedieť skôr? Veď jeho rod je príkladom toho, ako Boh pracuje za hranicami. Táto premena ho však nezničí a znovu ide sláviť podľa toho, ako to robil. Liturgia má svoj význam práve v tom, že cez ňu vstupujeme a spájame sa s bohatstvom generácií, ktoré sa vzťahovali k Bohu. Boh naozaj je pre každého človeka iným Bohom. Boh naozaj sa prejavuje každému z nás iným spôsobom, iným jazykom. Boh sám o sebe nie je témou Biblie, ale konkrétny človek pred Bohom. Za tým všetkým je však spoločný princíp. Boh je a koná Kristovsky. Týmto spoločným princípom generácie naplňali tradované formy až dodnes. Skrze liturgiu, môžeme nachádzať tieto odkazy k Bohu, ktorý je jeden, ktorý má však mnoho mien.

Božie konanie sa tak stáva pre Elkánu príležitosťou prežiť lásku svojej ženy a príležitosťou hlbokému porozumeniu svojho Boha. To isté dieťa, ktoré je pre Annu znamením, rečou, že Boh ju vypočul, je pre Penninu rečou vedúcou k pokore a pre Elkánu znamením Boha, ktorý prekračuje hranice.

Tak a sme pri kňazoch. Elí je náboženský profesionál, ktorý má najväčšiu bolesť vo svojich synoch (*Chofni* – „prázdna ruka“ a *Pinchas* – „hadie ústa“). Vidíme ho, ako dáva ne všeličo pozor, stráži dvere chrámu, stráži ústa Anny a voči Hospodinovi je úplne slepý - upadá do náboženského formalizmu. Mám dôvod takto tvrdo hovoriť o Elím? Pozrime sa na neho bližšie.

Elí v chráme obviňuje Annu z opilstva. Spomeňme si: Anna beží do chrámu hľadať Boha a nachádza obviňujúceho kňaza, ktorému musí veľmi trápne vysvetľovať, že to všetko, čo vyzerá ako opilstvo je jej najhlbšie vyjadrená bolesť v modlitbe.

Ak takto ľahkovážne obviňujeme, hovorí to viac o našom probléme. Tak je to aj s Elim. Neskôr sa dozvedáme, že Elího synovia boli opilci a asi ich aj takých často videl aj v chráme. Niet divu, že túto skúsenosť projektuje do ženy. Proste tak má nastavené zmysli, ako rozumie situácii. Po tomto „faux pas“ keď chcel modliaceho človeka vyhodiť z chrámu sa chce rýchlo Anny zbaviť a tak ju vyhodí požehnaním. Úplne obyčajná požehnávacía formula, ktorú vyslovoval nespočetnekrát.

Jeho druhé účinkovanie: prijme Samuela a vypočuje si príbeh Anny. Viem si docela dobre predstaviť, že to musela byť opäť divná situácia pre Elího: „Prišla nejaká žena, do rúk mi vloží nejaké dieťa, že vraj sa pri mne modlila o toto dieťa a teraz ho vracia. Prekvapene pozerám na dieťa, žena odchádza spievajúc. Asi nejaká blázniva žena.“ (Annin spev je v druhej kapitole.) To si mohol myslieť Elí. Možno preháňam. To čo ma viedlo k tejto interpretácii je, že ak by ste sledovali príbeh Elího ďalej, chová sa až do svojej smrti úplne konštantne. Skostnatený formalizmus. Elího dvaja synovia, tiež kňazi, sa opíjajú, kradnú z darov a znásilňujú ženy. Kto má právo na väčšiu depresiu? Elí, alebo Anna? Elího postupne varuje prorok, dokonca aj samotný Samuel sa mu stane poslom správ od Boha. Anna, prorok, Samuel tri veľké lekcie dostáva Elí. A viete, čo hovorí na proroctvo o jeho smrti a smrti jeho synom v jeden deň? Lahostajné: „Nech Hospodin urobí, čo uzná za dobré.“ Anna male byť lekcía milosrdného Boha. (*Channa* = „milosť“) Boha, ktorý vypočuje nárek. Ale Elí nezaplače. Namiesto pozorného služobníka chrámu tu máme kňaza, ktorý vôbec nerozumie Hospodinovi.

Elí zomiera veľmi smiešne, padá zo stoličky a zabije sa keď sa dozvedá, že Truhla zmluvy bola ukoristená Filištíncami a že jeho dvaja kňazi a synovia v jednom zomreli. Veľmi symbolické. Truhla zmluvy, ktorá vždy odkazovala na Božiu

prítomnosť, na najsilnejší doklad prítomnosti Boha bola zajatá? Ako je to možné? Či náš Boh nie je najvyšší a najmocnejší? Boh je mocný natoľko, aby odstránil všetky vyprázdnené náboženské symboly. Tak interpretujú biblický proroci túto stratu. A neskôr v tomto istom duchu rozumejú aj zničeniu chrámu. Jedným z prínosom českej reformácie bolo zrušenie rozdelenia na sakrálne a profánny priestor. Celý svet je sakrálne, celý svet je profánny. Každý sviatok a každú udalosť aj sekulárnu môžeme naplniť zmyslom na jednej strane, na strane druhej žiaden náboženstvo nás nemôže zotročovať, pretože sa stáva modlou.

Všetko, čo je tu na zemi, môže odkazovať na Boha. Cez všetky veci a všetky udalosti nám Boh môže prehovoriť. Svet je tu v prvom rade pre nás. Nie ako neosobný materiál, ale reč, ktorá k nám hovorí. Reč, ktorá v nás prebúdzá fascináciu krásnom, reč ktorá prehľbuje túžbu po pravde. Hviezda na nebi je tu pre Teba. Aby Ti dávala tušiť nekonečný priestor, aby si tušil po diaľkach a tajomstvách vesmíru. Inému je tu pre túžbu ju namerat', inému je bodkou na nebeských závesoch v noci plnej milovania. Inému aby napísal báseň. Jeden ju nazve najjasnejšia, pretože osvetľuje jeho bezsenné noci, iný ju nazve Južná hviezda, aby sa orientoval pri putovaní. Svet je tu pre nás, aby k nám hovoril Boh. Svet ako jazyk Boha sa stáva nezrozumiteľným ak nerešpektujeme túto vzťahovosť. Biblia označuje práve srdce, ako miesto, kde dochádzame k takémuto porozumeniu.

ANNA

Počuli sme, že Anna sa modlila v srdci. Myslím že kľúč by mohol byť niekde tu. Formálne požehnanie Elího nepôsobilo magicky. Mám za to, že Anna videla hlboký zmysel toho požehnania. To požehnanie sa jej stalo Slovom Božím.

Srdce – to nie sú tvrdé fakty a dáta, nie sú to vonkajšie veci, ktoré sa prihodili a stoja proti nám s neúprosnou jednoznačnosťou. Vo výraze „v srdci“ sa totiž zjavuje celá farebná škála významov toho, čo sa deje a mohli by sme povedať, že všetky udalosti sa v srdci stávajú slovom – teda miestom, kde udalostiam nejako konkrétne rozumieme a teda miestom, kde môžeme viesť dialóg s Bohom, pretože on je ten, kto posväčuje povrch udalostí hĺbinou významu - on je ten, ktorý dáva zmysel Slovo k veciam. Srdce teda nie sú ani city, ale hĺbka človeka, ktorá nemá dno – pretože siaha až k „srdci Božiemu“ Ako spieva žalm: „Priepasť priepasti odpovedá“ Preto

požehňavania formula odkazuje na hlboký význam a zmysel, ktorý Eli nevidí. Anna necháva slová vstupovať do hĺbky srdca, aby sa v pravý čas mohli pre ňu stať slovom Božím Tak skutočnosť že žijem neberiem ako banalitu ale ako vzrušujúci dialóg s Bohom.⁴⁶

ZÁVER

Na záver skúsím zhrnúť:

Človek tu došiel k pochopeniu svojej existencie, ako existencie, ktorá sama seba presahuje, človek tu došiel k scela jedinečnému seba pochopeniu, že totiž plný a pravý život nenájdeme tam, kde bude chcieť splniť všetky svoje pravidla a ideály, ale kde sa otvorí výzve lásky, ktorá do jeho života vkročila a uchvátila ho.

„Náboženstvo starého Izraela a kresťanstva sú náboženstvom, kde ľudská mravnosť, ľudská zbožnosť, ľudská nábožnosť nie sú tým vrcholným cieľom, ale sú radikálne sproblematizované. Náboženstvo starého Izraela a kresťanstva sú náboženstva, ktoré samé seba problematizujú. Na tom nič nemení skutočnosť, že obe vo svojej histórii budovali pyramídy cností, pyramídy zbožnosti a nábožnosti.“⁴⁷

Jedna a tá istá udalosť narodenia Samuel bola rôznym jazykom pre všetky postavy. Tak aj samotný tento príbeh prehovoril ku každému z čitateľov ináč. Prehovoril a premenil každého iným spôsobom, avšak premenil smerom k plnosti lásky. Jedno a to isté požehnanie podľa náboženských predpisov bolo pre Eliho prázdny gestom, pre Annu prekypujúcim zmysluplným Slovom od Boha.

Boh koná hlavne prekvapujúcim spôsobom. Rozbíja naše obrazy o sebe a svete a učí nás chápať veci novo, bližšie k životodarnej láske, bližšie k sebe ako Bohu. Boh premieňa, tvorí. To sa nedeje znásilneným človeka, ale vstúpením do dialógu. Jazykom Boha je premieňanie chorého, patologického. Prebúdzanie k životu a poznaniu lásky. Jazykom Boha je pozývanie k oslave. Pozvanie chorého v nás ku zdraviu radosti. Preto je jazykom Boha pozývanie k oslave pri chlebe a víne ako symbolom tej premieňajúcej sily.

---

46 Halík 2003.

47 Funda 1994, str 28.

5.2 Ukážka z *therapeutic assessment* (TA) – začarované zviera

Na úplný záver je priložený obrázok, ktorý vznikol na základe sedenia s mladou ženou, pracovne ju pomenujeme Brigita. Brigita má 28 rokov a je študentkou doktorantského štúdia na pedagogickej fakulte Univerzity Karlovy. Tématom jej diplomovej práce a v súčasnosti jej doktorátu je bábkové divadlo, ktoré sama vyrába. Je neuveriteľne tvorivá sama vymyslela niekoľko postupov spracovania bábok a spolu so scénografickými detailami postavila niekoľko bábkových divadiel. Nadpriemerné estetické cítenie sa prenáša do celého jej života. Má zmysel pre estetické obliekanie a interiér jej izby na študentskom internáte je neustále tvorivo prepracovávaný. Estetika správania je tiež nedpriemerná. Napriek tomu, že je krásna a mužmi žiadaná, nemá a nie je schopná dlhodobého vzťahu. Brigita má taktiež nadpriemerne rozvynutú schopnosť reflexie. Je schopná v krátkosti urobiť reflexiu tretieho až štvrtého stupňa.⁴⁸

Kresba vznikla na prvom našom stretnutí. O Brigitte som nevedel predtým takmer nič. Všetky vyššie spomenuté informácie som potom odpozoroval, alebo mi ich sama povedala. Ku kresbe začarovaného zvierat'a sme sa dostali náhodou. Pri rozhovore o najrôznejších psychoterapeutických technikách som spomenul, že sa jednej venujem vo svojej diplomovej práci. Prvé sedenie, pri ktorom vznikol predstavovaný materiál trvalo viac ako tri hodiny.⁴⁹ Stretnutia potom pokračovali v menších, alebo väčších odstupoch niekoľko mesiacov.

V nasledujúcom texte rozlišujem terapeut – klient. Ide o čisto formálne rozdelenie. Samotná technika, aby bola úspešná, musí byť používaná človekom, ktorý si uvedomuje že terapeutický proces je procesom terapeutickým pre obe strany. Teda z iného pohľadu je možné o tom istom sedení hovoriť aj spôsobom, pri ktorom by boli role prevrátené.

Na tomto mieste načrtnem podrobnejšie techniku práce. Psychologické predpoklady boli spomenuté vyššie.

Klient je požiadaný, aby nakreslil na čistý papier zviera. Má to však byť zviera vymyslené, ktoré sa nevyskytuje v prírode. Po nakreslení nasleduje druhý krok. Ide o to, aby klient pomenoval zviera a napísal o ňom krátky príbeh. Potom nasleduje rozhovor. Terapeut vstupuje do príbehu a prijíma jazyk klienta. Jedným

---

48 Podľa psychiatrického posudku trpí obsedantne kompulzívnou neurózou a dlhodobo užíva psychofarmaka.

49 Dĺžka sedenia je individuálna.

rozmerom tejto fázy je počúvanie a kladnie otázok žiadajúcich vysvetlenie zjavných nejasností. Ide teda o fázu učenia sa jazyka a celkového vnímania hodnôt. Druhým rozmerom je vnášanie svojho porozumeniu príbehu takto naučeným jazykom. Treba mať stále na pamäti, že poslednou autoritou pri výklade obrázku, textu a pri hodnotených navrhovaných riešení je vždy klient.

5.2.1 Popis a vysvetlenie obrázku⁵⁰

Po prvom zadaní Brigita nakreslila „bežiaceho vtáka“. Toho som zvýraznil modrou, aby som ho odlíšil od nasledujúcich kresieb vznikajúcich počas rozhovoru. Nasleduje príbeh, ktorý tu prepisujem aj s frázovaním textu a škrtnami.

Polo

se žene vpřed. ~~Vpřed~~

polo, kam běžíš?

Polo neslyší. Polo! Polo!

Polo! Tudy ne! Tudy nechod’!

Polo, zastav se.

Je to marný! Polo neslyší!

Musíme běžet taky.

Nezbývá než běžet ~~xxxx~~

~~s-xx~~ taky.

Text spolu s prvým obrázkom pomenujeme „metapríbeh“.⁵¹

Nasleduje rozhovor, ktorý sa odvíja prirodzene na základe volných asociácií. Terapeut potvrdí verziu príbehu svojím záujmom a prijme klienta svojim vstupom do klientovho vlastného príbehového jazyka. To vytvorí prostredie dôvery a zároveň posilní klientovu autoritu nad príbehom. Klient tak naruší nerovnovážny vzťah klient-terapeut a je na pôde príbehu schopný terapeutovi oponovať, čo je dôležitý predpoklad pre podarenú terapiu. Pozornosť sa venuje najprv jednotlivostiam, až neskôr sa pracuje s celkom. Jednotlivosti musia mať pre oboch rovnaký význam, aby terapeut mohol navrhnúť zrozumiteľný a teda pre klienta ľahko identifikovateľný odlišný koncept príbehu. Pri vysvetľovaní jednotlivostí vznikajú ďalšie a ďalšie

---

51 Obrázok sa nachádza ako príloha na úplnom konci tejto práce

51 V nasledujúcom texte používam slovník a pojmy, ktoré vznikli počas rozhovoru.

príbehy podradené metapríbehu. Nejde pritom o získavanie informácií. Terapeut nekladie iba otázky, ale plnohodnotne musí vstúpiť do dialógu. V našom príklade Brigita pri rozhovoroch obrázok neustále dokreslovala. Preto je velice vhodný na ilustráciu metódy a poskytuje vizuálny vŕhľad do toho, čo sa v rozhovore odohrávalo.

Samotná formulácia textu upozorňuje na mnohé. Ide o krátke vety nabité expresivitou. Výkričníky majú dvojakú funciu. Adiktívnu a zvolaciú. Celý text je jedným veľkým varovným výkrikom. Polo je na prvý pohľad v tranze a v kŕčovitom behu. Tématom rozhovorou boli otázky: Odkiaľ a kam beží Polo? Kto to kričí a v akom je k Polovi vzťahu? Pred čím Pola varuje? Zistili sme, že Polo sa rúti do nebezpečenstva pred sebou. Na obrázku znázorňujúce prázdny kruhom v ľavom dolnom rohu. Šípky na obvode kruhu smerujúce dovnútra vyjadrujú skutočnosť, že toto nebezpečenstvo Pola priťahuje. Polo je neovládateľný živel. Brigita samú seba kreslí úplne v pravo dole ako postavu, ktorá má v ruke palicu. Snaží sa ňou usmerňovať Pola. Vytvára zákazy, ohraničenú cestu. (Na obrázku je v strede naznačená taká cesta so šípkami určujúcimi smer.) Musí to robiť rafinovane, pretože Polo je strašne zlý a keď to prekukne, obráti sa proti nej. (To je naznačené kresbou desivej hlavy naproti postave s palicou.) Sama je teda neovládateľný živlom vláčená smermi, ktorými nechce ísť. Ak živel ovládne, tak iba na chvíľu a to vždy nejakým klamom. Táto fáza otvára témy vzťahu k vlastnej živelnosti, ako napríklad tvorivosť, sexualita, spontánnosť, atď. Brigita hovorí o svojej túžbe ovládnuť všetky oblasti svojho života. Aj počas rozhovoru neustále kontroluje svoje rozprávanie a sama navrhuje možné prepojenia príbehového jazyka s jej konkrétnym životom. Po mojej reflexii, že je reflektívna kreslí postavu v pravo hore, ako toho, kto sa vždy pozerá. Spomína na detstvo, v ktorom dlhú dobu sama seba oslovovala druhou osobou plurálu. Tento neustále prítomný nadhľad jej bráni v spontánnosti v hravosti. Všetko vidí, vidí seba ako bojuje s Polom a pola, ktorý nevie, že sa rúti do nebezpečenstva. Táto postava však nevidí žiadnu alternatívu. Vymedzuje Pola znova len negatívne. Vie kam Polo nemá ísť, ale nevie, kam úsť má. Na obrázku sú tieto možné nebezpečenstvá zobrazené prázdny kruhmi po ploche celého obrázku. Takýmto spôsobom rozlišuje niekoľko stránok seba, ktoré však nie sú v jednote. Každá nazýva seba JA a odmieta tento nárok každej inej. Vzniká konflikt, ktorého si je vedomá. To vníma abstraktne ako „zlo“ a vzniká strašidelná postava uprostred kruhu: Polo-reflexívna postava-konajúca a zakazujúca postava. Naš rozhovor sa dotýka otázok zla. Brigita sama odkazuje na príbeh v Gn 2, teda na príbeh Adama, Evy a stromu

z ktorého sa nemohlo jesť. Sledujeme teda otázku zla, otázku zákazu, otázku slobody a otázku milosti.

Priebežne počas rozhovoru sa venujeme jednotlivostiam Pola. Očiam, ktoré sú vlastne slepé. Tomu, že Polo nemá krídla, alebo má a sú skryté. Čidlám na hlave, ktoré sú zložené a nie krásne rozprestreté, aby nasávali (alternatíva rozprestrenia sa nachádza kúsok nad hlavou Pola) a chvostu, do ktorý Brigita interpretovala, ako svoju originálnu tvorivosť. Pri tom šialenom behu sa chvost dostáva do takých polôh a výšok, do akých by sa nedostal ináč. Polo o tejto kráse nevie. Brigita priznáva, že na šialenosti je niečo esteticky príťažlivé.

Sama Brigita v tejto fázi chce označiť obrázok za jasnú patológiu. Kreslí rám na spodnej časti papiera a píše slovo uprostred ktorého ju preruším a obraciam pozornosť na celok príbehu. (Tak vzniklo v dolnej časti slovo „PATO“) Hladáme teda riešenie v jazyku toho príbehu. Psychofarmaka riešia konflikt otupením. Polo stráca všetky špecifiká, je ako opilý. Neschopný bežať, ale aj neschopný rozťahnuť svoje čidlá. Tvorivosť sa úplne stráca (nemá chvost). Navrhujem teda harmonizáciu troch postáv. Oči reflexívnej, ruky konajúcej a dynamiku Pola. Sama tento návrh rozvíja do konkrétnych polôh.

Brigita sa po nejakom čase rozhodne vysadiť psychofarmaka. Po mesiaci narastá jej spontánnosť a radosť zo života. Stretáva sa s priateľmi v omnoho väčšej miere ako predtým a začína uvažovať o vzťahu s mužom. Začína znovu čítať beletriu, na ktorú sa predtým nebola schopna sústrediť. Samozrejme, že má ešte mnoho problémov a čaká ju ešte dlhá cesta, ale vie kam chce ísť a vie, že sa môže stále znova a znova pre tú cestu rozhodovať.

Po roku nadväzuje vzťah s mužom, ktorý končí po pol roku rozchodom. Muž má silný sklon k alkoholizmu. Brigita situáciu nezvláda, upadá do depresí a po vyhl'adaná psychiatria opäť užíva psychofarmaka.

Použitá literatura

Adler, M.: *Žánr klientova příběhu v psychoterapii.* Československá psychologie, ročník XLVIII, č.1 2004.

Badegruber, B., Pirkl, F.: *Příběhy pomáhají s problémy.* Portál, Praha 1994.

Balabán, M.: *Víra – nebo osud?.* Oikoymenh, Praha 1993.

Baldermann, I.: *Úvod do biblické didaktiky.* Mlyn, Jihlava 2004.

Brueggemann, W.: *Theology of the old Testament – testimony, Dispute, Advocacy.* Minneapolis 1997.

Bible: *Bible svatá aneb všechna svatá písma Starého i Nového zákona podle posledního vydání kralického z roku 1613,* Česká biblická společnost 1991.

Collins, G.R.: *Christian counseling,* World publishing 1988.

Čermák, I.: *Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“).* In.: Čermák, I.; Miovský, M. (ed.). *Sborník z konference kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí.* Brno: Psychologický ústav AV ČR, Nakladatelství Albert 2002.

Čermák, I.: *Narativní myšlení a skutečnost.* Československá psychologie, roč. XLVIII, č.1 2004.

Čermák, I.: *Narativní paměť.* In: Macek, P., Dalajka, J. (eds.). *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech,* Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2005.

Čermák, I.: *Psychologie v narativní tónině se vynořila v souvislostech.* Československá psychologie, roč. XLVII, č.6 2003.

de Sain Exupéry, A.: *Citadela.* Hevi, Bratislava 2001.

Filipi, P.: *Pozvání k naději, Kapitoly o homiletické hermeneutice a exegezi.* Kalich, Praha 2006.

Filipi, P.: *Hostina chudých.* Kalich, Praha 1991.

Frankl, V.E.: *Vůle ke smyslu: vybrané přednášky o logoterapii.* Cesta, Brno 1994.

von Franz, Marie-Louise: *Psychologický výklad pohádek.* Portál, Praha 1998.

von Franz, Marie-Louise: *Mýtus a psychologie.* Portál, Praha 1999.

- Funda, A.O.:** *Víra bez náboženství*. Praha 1994.
- Grün, A.:** *Spiritualita zdola. Karmelitánské nakladatelství*. Kostelní Vydří 2002².
- Grün, A; Dufner, M.:** *Zdraví jako duchovní úkol*. Trinitas. Svitavy 1994.
- Halík, T.:** *Oslovit Zachea*. Lidové noviny, Praha 2003.
- Hočková, K.:** Biblioterapie u dětí a mládeže [online]. [cit. 15.9. 2006] Dostupný z www: <http://www.phil.muni.cz/kivi/clanky.php?cl=65&rubrika=clanky>
- Chrz, V.:** *Vývoj narativní kompetence*. In: Macek, P., Dalajka, J. (eds.). *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2005, str.263-272.
- Chrz, V.:** *Struktura vyprávění příběhů u dětí mladšího školního věku*. *Pedagogika*, roč.52, 2002 str.59-75.
- Chrz, V.:** *Autobiografické vyprávění v osmé třídě*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2002. [cit. 18.12. 2006] dostupný z www: <http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm>
- Chrz, V.:** *Narativní imaginace u žáků sedmé třídy*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2002. [cit. 18.12. 2006] dostupný z www: <http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm>
- Káčerík, A.:** *Experiment viery*. Bratislava 2004.
- Karhanová, K.; Kaderka, P.:** *Byl jednou jeden strom...: Lingvistická analýza psaných narativů jedenáctiletých dětí*. In.: Macek, P.; Dalajka, J. (eds.). *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2005, str.273-298.
- Kolektiv autorů – Evangelikální fórum:** *Evangelikální fórum, Vztažteologie a psychologie v pastoračním poradenství*, č.5 Praha 2004
- Koluchová, J., Morávek, S.:** *Psychologická diagnostika dětí a mládeže*. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc 1990.
- Long, Burke O.:** *The problem of etiological narrative in the old testament*. Berlin 1968.
- Lyll, D.:** *Integrity of pastoral care*. London 2001.
- Metz, J.B.:** *Úvahy o politické teologii*. Oikymenoh, Praha 1994.
- Michal, V.:** *Projektivní interview. Explorační technika pro dětskou psychologickou praxi. Psychodiagnostické a didaktické testy, n.p.*. Bratislava 1974.

- Oaklander, V.:** *Třinácté komnaty dětské duše*. Drvoštěp, Dobříš 1993.
- Peseschkian, Dr. Med. Nossarat.:** *Kupec a papoušek. Využití orientálních příběhů v psychoterapii. Názorné příklady pro výchovu a sebeovlivňování*. Cesta. Brno 1996.
- Pokorný, P.:** *Hermeneutika jako teorie porozumění*. Vyšehrad, Praha 2005.
- Remeš, P.;** Halamová, A.: *Nahá žena na střeše. Psychoterapeutické aspekty biblických příběhů*. Portál, Praha 2004.
- Ed. **Sauter G.;** **Barton, J.:** *Revelation and Story*. Aldershot 2000.
- Schmidt, H.-D.:** *Obecná vývojová psychologie*. Academia, Praha 1978.
- Svoboda, M.:** *Psychologická diagnostika dospělých*. Portál, Praha 1999.
- Svoboda, M. (ed.);** **Krejčířová, D.;** **Vágnerová, M.:** *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. Portál, Praha 2001.
- Viktorová, I.:** *Písemná produkce dětí ve 4. třídě*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1999. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)
- Viktorová, I.:** *Písemná produkce dětí v 6. třídě*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2001. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)
- Viktorová, I.:** *Práce dětí s textem*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1998. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)
- Viktorová, I.:** *Psaní v 5. třídě*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2000. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)
- Viktorová, I.:** *Slohové úlohy v sedmé třídě*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2002. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)
- Viktorová, I.:** *Stylistická práce s textem ve 2. třídě*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1997. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)
- Prouzová, R.:** *Řízené vyprávění dětí*. [online] Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 2000. [cit. 18.12. 2006] dostupný z [www: http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm](http://userweb.pedf.cuni.cz/kpsp/etnografie/frame.htm)

Obrázok začarovaného zvierat'a